

Ondersoeck
Des onghheoor-
den Middels, onlancx ver-
siert ende wtghegheven van Dirck
Volckertsz. Cornhert, tot minderinge
der Secten ende partijschap-
pen, etc.

Waer inne bewesen wert, niet alleen
hoe onschriftelick dat middel is, door twelcke
alle Predicatie ende bedieninghe der Sacra-
menten wt de Kercke Christi wechghenomen,
ende een blootlesen der H. Schriftuere
inghevoert werdt: maer oock op wat
spottelijcke redenen het ghe-
fondeert is, etc.

Ghestelt by forme van Tsamenspreekinghe
door de Dienaers der Kercke Christi
tot Delft.

Hier is by ghevoect thet Boecxken
Cornherts selve, om t'een by t'ander te beter te
verghelijcken, ende tot ghedachte-
nisse van de ydelhyet des
Autheurs.

Ghedruckt tot Delft, by Maritgen Sy-
mons, woonende by de
Vismarckt.

Anno M. D. Lxxxii.

Onderfoeck

Des onghhehoor-
den Middels / onlanc ver-
stert ende wtghegheuen van Dirck
Volckertsz. Cornhert / tot minderinge
der Secten ende partylschap-
pen / etc.

Waer inne bewesen wert / niet alleen
hoe onchristelich dat middel is / door twelcke
alle Predicatie ende bedieninghe der Sacra-
menten wt de Kercke Christi wechghenomen/
ende een bloot lesen der h. Schrif tuere
ingheuoert werdt: maer oock op wat
spottelijcke redenen het ghe-
fondeert is / etc.

Ghestelt by forme van Tsamenspreckinghe
door de Dienaers der Kercke Christi
tot Delft.

Hier is by ghewoecht het Boeckken
Cornherts selue / om t'een by t'ander te betre-
ts vergelijcken / ende tot ghedachte-
nisse van de ydelhpet des
Auteurs.

Ghedruicht tot Delft / by Maritgen Sp-
mons / woonende by de
Wismarche.

Anno M. D. LXXII,

WEET & DURF

Ondersoeck
Des onghehoorden
Middels onlancx
versiert ende wtghegheven van
Dirck Volckertsz. Cornhert

Arent Cornelisz

Colofon

Getranscribeerde digitale uitgave (PDF) door Weet & Durf
Digitale Bibliotheek Religiepolitieke traktaten
Redactie: J. Gruppelaar
Vormgeving: M.W.F. Yland

©2023 Weet & Durf / Alle rechten voorbehouden
j.gruppelaar@kpnplanet.nl | www.weetendurf.nl

ONDERSOECK

Des onghehoorden Middels,
onlancx verliert ende wtgegeven van Dirck Volckertsz. Cornhert,
tot minderinghe der Secten ende Partijschappen etc.

Onderwijser. Doorsoecker.

Onderwijser.

ICK coem nimmermeer hier, of ghy leest even neerstich: Wat hebt ghy nu nieuws voor? ghy sult haelt een eynde hebben, sie ick wel: want het boecken is cleyn.

Doorsoecker.

Tiswaer, maer tbeloeft gheen cleine dingen, ende de materie is swaer, Besiet den tijtel.

Onderwijser.

Middel tot minderinge der Secten: Ho, dits Cornherts werck; ick hebt al drimael doorlesen.

Doorsoecker.

Soo coemt ghy dan wel te passe, om my u ghevoelen daer van te segghen. Liever wat dunckter u van?

Onderwijser.

De Autheur schreef noit profijtelijcker dinck.

Doorsoecker.

Watte? Ich hebbe nochtans ghehoort, dat het voor onnutte beuselinghe gehouden wert. Niette min, sulcx mach comen wt onverstande of partijdicheyt: daer om lust my te hooren, hoeverre u oordeel vant ghemeyne ghevoelen verschilt.

Onderwijser.

Niet half so verre als ghy meynt, wanneer ghy my recht verstaet.

Doorsoecker.

Wat is dan u meyninghe?

Onderwijser.

Tis seer profijtelick, niet om een middel aen te wijzen *tot minderinge der Secten ende partyschappen*, maer om te *minderen* het oedijt ende aensien Cornherts, twelche hy hem immers laet duncken te hebben; ende is doch alsoo mede een middel tot minderinghe der partijschap, die zijne Liefhebbers teghen de waerheyt bewijzen.

Doorsoecker.

Nu verstaet ick u recht.

Onderwijser.

Want Godt voor een rechtvaerdich oordeel met sulcke menschen also plach te handelen, dat hyse tot dwasen ende te schande maect, als zy meenen seer wijs te sijn ende groote eere te behalen, so datse niet meer voortganck sullen hebben, want hare wtsinnicheyt eenen yegelick openbaer sal worden.¹

Doorsoecker.

Tis wel so: maer nochtans een yder can die wtsinnicheydt terstondt niet mercken: Daer omme soude ick gheerne van u verstaen, waer inne dit werck zijnen meester so seer beschaemt.

Onderwijser.

Wat ick hier in vermach, is tot uwen besten: marr hoeverre zijt ghy met lesen gecomen?

Doorsoecker.

ICK hebt een reyse wt, ende haddet weder begonnen als ghy quaemt.

Onderwijser.

Hebt ghy wel ghelettet op de Personen die in dit boecxken tsamen sprecken?

Doorsoecker.

Ja ick, daer sijnder drije: *Romanista, Secte* ende *Catholyck*. By den Romanist verstaet hy de Papisten, ende by den Catholijck de onpartijdighen: wat de Secten sijn, is oock licht te verstaen.

Onderwijser.

Maer merckt ghy wel wat een vrientschap dat hy den Romanisten doet?

Doorsoecker.

Waerinne?

¹ 2. Timo. 3. 9.

Onderwijser.

Dat hijse niet invoert als een Secte, gelijk hy de andere doet, die inde Religie partijdich zijn.

Doorsoecker.

Nochtans houdt hijt met den Papisten niet.

Onderwijser.

Tis waer, want hy houdt het met niemant: maer als hijt met yemant houden soude, so soude hijt, decke ick, liefste houde met den Papisten.

Doorsoecker.

Wat wil dan Cornhert seggen, dat de Papisterie gheen Secte is?

Onderwijser.

Het laet hem immers so aensien, na het onderscheyt dat hy hier maect, ende wil also misschien te verstaen geven, dat niet de Roomsche Kerck van d'andere, maer d'andere van de Roomsche Kerck afgescheyden ende verdeelt zijn

Doorsoecker.

Sijn dan de Papisten niet afghescheyden vande ware leere der Apostolischer Kercke?

Onderwijser.

Ja sy, ende daer omme zijnse een Secte, ghelijck oock alle andere valsche Religen die inde Christenheyte zijn, daer omme Secten genoemt werden, overmidts si haer afscheyden, niet van een andere valsche Leere, maer vande Leere Christi ende der Apostelen.² Doch tis Comhert hier ghenoech, dat hy den Papisten so wel als allen den anderen, den tijtel van Catholick beneme, dien hy seyt *niet qualyck te voeghen den ghenen die gelooven, dat onder den Romanisten ende onder allen die by den Secten zijn, ware lidtmaten Christi zijn.*

Doorsoecker.

Van dat gheloof is hy onghetwijfelt.

Onderwijser.

Ghy oordeelt wel: want onder de persone des Catholijcken gheeft hy sijn ghevoelen te verstaen, ende aller der ghenen die met hem de schoone waerheyte also vrijen, datse haer altyt vry ende ledich houden van alle wterlijcke professie van Religie, dat is, altyt soecken, ende nimmermeer en vinden. Maer seght my: Die aen haer ghemoedt beschadicht werden, ia aen hare sielen haer laten vermoorden: zijn die wel ware lidtmaten Christi?

Doorsoecker.

Gheensins.

Onderwijser.

Seyt nu dese Schrijver niet een weynich hierna, dat *de dolinghen schadelyck int ghemoet zyn, twelk de Romania wt leyt ende versterckt, dat daer door veele onvvyle sielen iammerlycken ter Hellen afgevoert werden?* Ja seyt hy selfs niet achter na, datse *sielmoordelyck zijn?*

Doorsoecker.

Het staet my wel voor dat ickt gelesen hebbe.

Onderwijser.

So volcht dan, dat die de Secten aenhangen, so langhe ende voor so vele zy sulcx doen, niet moghen voor ware lidtmaten Christi gehouden werden: want de Secten, na zyn eyghen ghevoelen, vol dolinghen sijn.

Doorsoecker.

Ich can niet sien, of yhy wederspreekt hem selven.

Onderwijser.

Niet min wederspreekt hy de heylighe Schriftuere selfs: want de Secten ende ketterien, als wercken des vleeschs, bannen de menschen, na de leere Pauli, wt het Hemelrijck.³

Doorsoecker.

Maer dat verstaet Paulus misschien vande Autheurs ende hoofden der Secten, ende niet vanden ghenen diese slechts aenhangen.

Onderwijser.

Waer omme bidt hy dan die van Roomen so hertelick, datse afwijcken vanden genen die arghernisse ende tweedracht maecten teghen de leere diese geleert hebben?⁴ Ist niet daer omme, op datse de selve straffe niet deelachtich souden werden?

Doorsoecker.

² Roma. 16, 17.

³ Gala. 5. 20.

⁴ Roma. 161.

Ick cant oock anders niet verstaen: want onse Meester seyt selve, wanneer deen blinde den anderen leyt, datse beyde inde gracht vallen.⁵

Onderwijser.

Indien oock die voor rechtsinnige Christenen gehouden werben, die de Secten schuwen? zijns dan wel ware lidtmate Christi, diese volghen.

Doorsoecker .

Dat waer gheheel ongherijmt.

Onderwijser.

Nu seydt immers de selve Apostel,⁶ datter oock Secten moeten sijn, op dat de rechtsinnige openbaer werden; wel duydelick d'eene tegen d'andere steltende.

Doorsoecker.

Daer can niemant teghen. Maer nochtans can ick qualijck gheloven, dat desen Schrijver hem selven so verre vergheten soude hebben, dat hy voor ware lidtmaten Christi houden soude, die de Secten noch blijven aenhanghende, ende met hare vallche leere ende superstition haer vermenghen.

Onderwijser.

Alleens of daer niet veele en waren, die in die opinie staen, dat elck een in zijn Religie of Geloove salich sal werde, als hy slechts een wterlick vroom leven leydt, ende een goede intentie heeft om Godt te dienen.

Doorsoecker.

Ick geloof niet dat die menschen de Schriftuere ghelooven, inde welcke wy lesen;⁷ dat het eeuwige leven gelegen is inde kennisse des waren Godts ende Jesu Christi, dien hy gesonden heeft: maer niet inde onwetenheit Godts ende Christi. Dat oock selfs de viericheyt tot Godt, sonder verstant ofte kennisse, ter salicheyt niet helpt.⁸ Maer ten can in my niet comen, dat dese Schrijver den Hemel soo wijdt open setten soude.

Onderwijser.

Wat dunckt u dan tverstant te sijn van desen woorden: *Ick gheloove dat onder den Romanisten, ende oock onder allen den uvven, Secte, vvare lidtmaten Christi zyn?*

Doorsoecker.

Hy verstaet het moghelijck van sodanighe Romanisten (op dat wy die Secte tot een exempel nemen) die de valsche leere ende afgoderije der Roomscher Kercke niet meer aenhanghen, maer de selve haten ende vlieden. Dese houdt hy voor ware lidtmaten Christi.

Onderwijser.

Maer sodanighe sijn onder de Romanisten so weynich te reecken, als Matheus onder de Tollenaers, ende Paulus onder de Phariseen, na dat sy haren onrechten handel verlaten hadden.

Doorsoecker.

Nochtans schijnense inde Roomsche Kercke te blijven, inde welcke sy ghedoopt sijn.

Onderwijser.

Die in haer kintheit vanden Papisten gedoopt sijn, machmen daer omme so weynich voor Papisten houde, indiense de Papistische gruwelen niet aenhanghen, als men eertijts de kinderen der thien Stammen Israels, om datse vande afgodische Israeliten besneden waren, heeft mogen houden voor afgodendienaers, indien sy de afgodendiensten harer Vadersen vlieten, ende de ware Jootsche religie bekenden.

Doorsoecker .

Nochtans begeven sy haer tot gheen openbare oeffeninge van Religie, maer blijven op haer selven, ende sijn na tghevoelen deses Schrijvers evenwel ware Christenen.

Onderwijser.

De ware Christenen haecken altijts na de ghemeyschap der warer sichtbarer Kercke: die vindende, begheven zy haer daer toe: die niet vindende, houden zy haer doch den heere suyver.⁹ suyver. Cortelick, zy wijcken wt Babel, na het vermaen des Heeren, ende alsoo zijns onder de Romanisten niet te reecken. Even weynich is voorts yemant onder d'andere Secten te tellen, die de selve niet langer aenhangende, na de oeffeninghe der warer Religie staet.

Doorsoecker.

⁵ Mat. 15. 14.

⁶ Corin, 11: 19.

⁷ Johan. 17: 3.

⁸ Roma. 10. 23.

⁹ Corin. 6. 17. Apocal. 16. 4.

Of hijt misschien also verstondt, dat Godt onder alle Secten eenighe heeft, die van hem tot zijner tijdt vanden doolweghen afghetrocken ende ware lidtmaten Christi ghemaect sullen werden, ghelijck Christus seyde, dat hy noch andere Schapen hadde, die niet vande schaeps coye der Joden en waren, ende noch daer toe ghebracht moesten werden.¹⁰

Onderwijser.

T'is desen Schrijver niet onbekent, dat sulcx ons ghevoelen mede is: Maer ghy siet immers wel, dat hy hier zijn ghevoelen, als strijdende teghen tgevoelen van d'andere, voortbrenght:

Daeromme can dat zijn meyninghe niet zijn, die oock zijne woorden gantsch niet mede brenghe.

Doorsoecker.

Om dat te laten varen: Seght my, wien gevoelt ghy den naem *Catholyck* aller best te voeghen?

Onderwijser.

Catholijcken werden die genaemt, de welcke het oprechte Christelicke geloof belijden, van wat tale ofte natie sy oock souden mogen zijn: ende volghens dien segghen wy, dat niet onder alle Secten, maer onder alle natien van volcke ware lidtmaten Christi zijn, ghelijck Petrus seyde:¹¹ In allen volcke, wie hem vreest ende gherechticheyt werckt, is hem aengenaem. Dese hebben alle maer een fundament der Propheten ende Apostelen, wiens hoeksteen Christus is:¹² maer eenen Godt ende een gheloof der wtvercorenen Godts: niet dan cene aenroepinghe des naems Godts: eenen lust ende ijver om by malcanderen te vergaderen, waer si connen ofte moghen, om Gods Woort te hooren ende zijne H. Ceremonien te oeffenen, eene oeffeninghe der liefde, om Christi wille, tot danckaerhz. etc.

Doorsoecker.

So gevoele ick oock: Maer hout ghi alleen de *uvve*, dat is die in uwe gereformeerde Gemeeynte zijn, *eene leere ende Ceremonien met u houdende, voor vware Christenen ende levende steenen aenden Tempel Godts*, ende die daer buyten zijn voor godtloosen?

Onderwijser.

Dit leydt dese Schrijver ons mede op met hatelicke woorden, om den menschen een afkeer van ons te maccken. Godtloosen werden in ghemeene tale gheheeten, die gheen vreesse Godts hebbende, moetwillichlick met woorden ende wercken tegen hem opstaen. Het sy verre, dat wy alle die gheen professie doen vande Religie in onsen Wercken geoeffent, voor soodanighe houden souden.

Doorsoecker.

Maer wel voor quade Christenen.

Onderwijser.

Oock niet sonder onderscheyt. Want ghelijck wijse alle voor ware lidtmaten der Kercke houden, die inde fundamenten der Christelicke religie (welcke wy door Godts genade suyver hebben) met ons eens zijn, ende nochtans de predicatie des Woordts noch de oeffeninghe der Sacramenten niet hebben connen, waer na sy doch verlanghen: Also ter contrarie, so wie oneens is met onser Kercke inde voorsz. fundemente der ware leere (die maer eenich is, ende so weynich als Christus selve gedeelt can werden) of oock, die de Sacramenten, hoe wel hijse hebben can, nochtans of wt vreesse des Cruys, of wt hate der Wercke tucht en liefde deser Werelt, niet tegenstaende de vermaninghe ter contrarie, niet ghebruyckt: die connen wy niet houden voor een ware lidtmaet Christi: wel verstaende nochtans, dat wy de ghene die de leere onser Wercke naerstelick ondersoecken, ende een oprecht voornemen hebben haer by de selve te voegen, vande gemeynschap Christi niet afsluyten willen.

Doorsoecker.

Nu hoore ick wel, datmen u lieden overliecht.

Onderwijser.

Ick vreesse dat dat ghebreck wel tlaetste sal zijn, twelck sy in haer Schole der perfectie af te leeren sullen hebben. Maer verhaelt ons voort int corte, wat dese Schrijver meer seyt.

Doorsoecker.

Geseyt hebbende, dat de *dolingen menichvuldich zyn, oock schadelick in goedt in bloet ende int ghemoedt*, twelcke Romanista verclaert ende versterckt: so voert hy de Seecten, haer verwonderende, *dat in so groten saeke so kleinen vlyte vverdt aenghevvendet tot verhoedinge of belettinge van sulcke groote quaden*: maer op de Romanist de bloedige middelen van Keyser Carel en Coninck Philips gebruyckt, is prijsende, welcke de Catholijck ter contrarie laeckt, ende seyt datter wel een beter

¹⁰ Johan. 10. 16

¹¹ Actor. 10. 35.

¹² Ephes. 2. 29 ende 4. 5. 6; Tit. 1.1.; 1. Corin. 1. 2; Rom. 10. 12; Psal. 24. 5.

remedie is, om namelick die groote quaden te verhoeden ofte te beletten, gelijk voorseyt is, te weten, *lieffelicke aenlockinghe ende vware ondervvysinghe*: Doch aenghesien daer *toe noch vveynich middels is by den gheleerden, datmen daer en tusschen, tot dat sulcx soude moghen vverden, vvel eenich Interim soude vinden, dat bequaem vware tot minderinghe vande dolinghen*, van welck Interim hy achter na handelt.

Onderwijser.

Ten is niet nieu, datter menichvuldighe dolinghen ende Secten inder Werelt zijn. Want sedert dat Blint oordeel ende Vermetene hooc-dunckentheyt inde Werelt ingebroocken zijn, so is voort daer wt gheboren verkeeringe des Woorts Godts ende der Schriftueren, ende zijn daeromme de Ketterijen van oudts, seer vele ende (ghelijck de natuere der onwaerheyt is) menichfuldich gheweef, also wy selfs inden Euangelio, handelinghen ende Breiven der Apostelen ende oude Kerckelicke Historie sien mogen. Wat wonder ist dan, indien nu in dese laetste versuftheyt der moetwillighe Werelt, verscheyden dolingen oprijzen, bysonder dewijle wy soo trouwelijck daer van gewaerschout zijn? Doch aengaende de remedien, die men dies niet te min schuldich is te gebruycken: seght my wat is swaerder, sulcke grote quade, als de dolingen zijn, *te beletten ende te verhoeden*; of een *Interim*, dat is, een middel hy provisie, te vinden, ter tijdt toe dat de remedie van belettinghe sulcker quaden te werck ghestelt mocht werden?

Doorsoecker.

Onghetwijfelt ist swaerder te beletten ende te verhoeden.

Onderwijser.

Wie ist nu, die Cornhert gebruycken wil, om het Interim te maecken?

Doorsoecker.

De Overichept, gelijk wy hier na hooren sullen.

Onderwijser.

Veel meer schijnt hijse dan te willen gebruycken tot die verhoedinghe ende belertinge, tot welke hy provisie het Interim dienen soude.

Doorsoecker.

Dat volcht wel: Want ooch als hy seydt, *dat Keyser Caerle, ende na hem Con. Maiesteyt van Spangien, verkeerdelick gedaen hebben*, om sulcke groote quaden der dolingen te verhoeden ofte te beletten: so gheeft hy genoeg te kennen, dat een Overicheyt, verlatende de verkeerde middelen, de rechte middelen schuldich is te gebruycken.

Onderwijser.

Dit is nu een groote saecke, daer op den Aenhanck ende liefhebbers Cornherts wel mogen letten, de welke geen Religionsdwanck int klein noch in groot, die vanden Magistraet soude mogen gedaen werden, aennemen willen, voor de ware vrijheydt houden, dat een yghelick mach spreekken wat hy wil, ende de eenstastige luyden straffen, die de Overicheyt aenporren als die behoort den ware Godtsdienst met hare macht voor te staen. Hier, segge ick, mach Cornhert self besien, hoe dese propositie, Dat een Overicheyt rechte middelen gebruycken mach, om die grote quaden, die inden dolinghen gheleghen zijn, te beletten of te verhoeden, over een coemt met tghene, daer mede hy hier ende daer onse Kercken bestraft, als inden welcken gheleert werdt, dat een Overicheyt het voorgemelde schuldich is te doen.

Doorsoecker.

Maer hy sal seggen, dat hy alleen straft de quade middelen, die de Overicheydt aenleyt, ende tot welke de uwen haer ghewoon zijn aen te porren.

Onderwijser.

Sulcx soude hem conste wesen te bewijzen. Maer welck zijn dan de middelen die hy prijst?

Doorsoecker.

Lieffelicke aenlockinghe ende vware ondervvysinghe: welck middel hy gevoelt dat door de gheleerden int werck ghestelt behoorde te werden: maer datter nu weynich middels toe is.

Onderwijser.

By de gheleerden verstaet hy ontwijfelick de Leeraren ofte Dienaren des Woordts, ende de Doctoren, als wt het navolghende blijktt: ende zijn na zijn oordeel noch ter tijdt soodanich niet alst behoort, om de dolingen door haer te verhoeden of te beletten.

Doorsoecker.

Dat is zijn ghevoelen.

Onderwijser.

Maer of sy nu alreede soodanich waren, gelijk hy wel schijnt te verhoppen datse werden sullen, als het Interim een deel iaren gestaen sal hebben: hoe soude het dan de Overicheydt aenlegghen, om de gheleerde tot sulcx, als geseyt is, te gebruycken?

Doorsoecker.

Dat hoorde ich gaerne van u.

Onderwijser.

Wat anders, dan datse met hare autoriteyt de hant daer aen houden soude, dat haer de geleerden op costen vande vande Landen geheelick verledichden, om de verwoolde menschen lieffelic aen te locken, ende warachtelijck te onderwijsen?

Doorsoecker.

Onderwijser.

Ende dewijle het aende hoofden ende drijvers der Secten meest hanght, so soude de Overicheyt Disputatien aenstellen tusschen die gheleerden ende de voorsz. hoofden, dewelcke niet dan met grooter lieffelicheyte toegaen souden.

Doorsoecker.

Ten waer gheen quaed middel.

Onderwijser.

Maer aengaende de *lieffelicke aenlockinge*, hebben die de Secten niet so wel op haer sijde als die rechte gheleerden?

Doorsoecker.

My dunckt ia: want ick hebbe by Paulum, wel ghelesen, datse met schoon spreekken herten der genen die de quaetste niet sijn, vervoeren.¹³

Onderwijser.

Wat can dan de ware onderwijsinghe veel helpen, soo langhe de lieffelicke aenlockinghe tot de loghen toeghelaten werdt?

Doorsoecker.

Nochtans moet de waerheyt eyndelick de overhandt hebben.

Onderwijser.

Maer de loghen doet daerentusschen grote schade, ende is crachtich om de menschen omme te setten, gelijkmen aen die van Galaten sien mach, vande welcke Paulus verwondert was, dat sy soo haestelick, hem verlatende die haer inde ghenade Christi gheroepen hadde, overgebracht waren tot een ander Euangelium.¹⁴

Doorsoecker.

Soo sie ick wel, dat ghy wat meer wilt hebben aan lieffelicke aenlockinge neffens de ware onderwijsinghe.

Onderwijser.

Ja ick, ende het bevreemt my dat hier dese Schrijver gantsch met daer van en roert.

Doorsoecker.

Wat is datte?

Onderwijser.

Dat de Overicheden, behalven het voorghemelde, oock de valsche leeraers, niet connende haer leere verantwoorden, verbieden te leeren ende Discipelen te maecken.

Doorsoecker.

Ho ia: laet u dat niet vreemt gheven, want nhen sulcx is gheen harder partije te vinden, dan desen Schrijver.

Onderwijser.

Is dan zijn meyninge dat een Overicheyt eenen yder soude moeten toelaten een Kercke ende Religie op zijn eyghen handt op te richten, dien het gheliefde?

Doorsoecker.

Tschijnt wel ia.

Onderwijser.

Ende eenen yghelick met lieffelicheyte daer toe te locken?

Doorsoecker .

Dat houde ick voor zijn ghevoelen.

Onderwijser.

Ende na haer verstant de Werelt te onderwijsen?

Doorsoecker.

Ich can hem niet anders verstaen.

Onderwijser.

Maer seght my: Indien nu alreede eendrachtelick besloten ware, wat leere men over al volghen

¹³ Roma. 16:18.

¹⁴ Galat. 1. 6.

soude, waer toe dese Schrijver wel hope heeft dat het sal gheschieden, als wt het navolgende blijkt: waer dan het ampt der Overicheyt niet, de ghene die daerteghen leerden te verbieden ende te bedwinghen?

Doorsoecker.

Dat volcht wt den navolgenden raet Cornherts onwedersprekelick: want waertoe dient die anders, dan om de Secten wech te nemen: wat soude het oock baten een ghemeene leere ghevonden te hebben, als de Overicheyt stille stont, om yet voorders tot bewaringe derselver leere en verhoedinge der Secten te doen: daer wy doch sien, dat ten tijden der Apostelen, die immers de suyvere leere hadden, ende in haer ampt lieffelicke aenlockinge end' ware onderwijnsinghe met ongelooffelicke naersticheyt gebruyckten, nochtans daer mede de Secten niet hebben connen verhindert werden.

Onderwijser.

Nu sal my, hope ick, een yeghelick wel toestaen, datter nu opentlick vanden Predicanten immers eenighe poincten gheleert werden, de welke sonder eenighe twijfel door dat eendrachtich beslyt van een eenige alghemeyne leere, niet afghedaen noch ghecondemneert, maer veel meer bevesticht ende versterckt sullen werden: als daer is, de leere datter een Drivuldicheyt is in het eenige goddelicke wesen: datter zijn wesentlicke selfstandighe gheesten ende Enghelen: datter een algemeyne verrijsenisse' der dooden wt der aerde wesen sal, ende voort tghene de letter der H. Schriftuere wtdruckelick mede brengt.

Doorsoecker.

Daer mach niemandt aen twifelen: want hoe soube die Vergaderinge yet tegen de openbare Schriftuere selfs beslyten?

Onderwijser.

Soude dan een Overicheyt nu niet alreede de ketterijen, sodanige poincten der leere wechnemende, verbieden mogen te verspreiden, ende op behoorlicke wijze beletten?

Doorsoecker.

Soo wel als daer na.

Onderwijser.

Soo gheve ich u dan hier wt te beslyten, dat oock nu ter tijdt wat meer dan lieffelicke aenlockinghe ende ware onderwijnsinghe, tot verhoedinghe ende belettinghe der Secten ghebruyckt moet werden

Doorsoecker.

Tevergheefs seght ghy daer van: want oock selfs het middel der lieffelicke aenlockinge ende ware onderwijnsinghe, by den geleerden op den huydigen dach niet ghevonden wert in Cornherts ooghen.

Onderwijser.

Ten is gheen wonder: want indien hijt sage, so soude zijn Interim niet vele plaetse hebben, welke inventie in zijnen oogen so aerdich is.

Doorsoecker.

Tis waer: bat costelicke *middel dat hy in syne herssenen* hadde, heeft hy niet connen verberghen.

Onderwijser.

Hoe soude hy connen? want zijne herssenen opt wterste swanger zijnde van Wijsheyt soude moeten bersten, indiense geen openinge en creghen. Maer laet ons besien, wat dit voor een middel is, om de secten te minderen, *Interim dat is ter tydt toe*, dat door de gheleerden de waerheyt overtuycht, beschaemt ende wtgeroedet mach werden.

Doorsoecker.

Om daer toe te comen ghebruyckt hy eerst een inleydinghe, waer van het eerste deel is: Gelijckerwijs niemant recht can gaen in saecken des gheloofs, of hy moet d'onwegen der onrechter leere, ende de wegghen der rechter leere kennen, om d'eene te schouwen ende d'andere te bewandelen: dat alsoo dit het merckteecken is, by twelcke men sulckx onderscheyden sal, *Dat gheene valsche leeringhe, maer alleen de vware, de beloefde ruste gheven*, gelijk gheene anwegghen, maer alleen de rechte wech den wandelaer ter ghewenschter plaetse brengt.

Onderwijser.

Hy ghebruyckt, hoore ich wel, een ghelijckenisse van een wech ende onwech: ende wil seggen dat dit het merckteecken is, waer by men den rechten wech kennen sal, indienmen door den selve coemt, daermen wesen wil. Maer seght my, Of yemandt u na den rechten wech vragghende, antwoorde, dat dat de rechte wech ware, die u brenghen soude ter ghewenschter plaetse: soude ghy u daer mede voldaan houden?

Doorsoecker.

Ick soudet voor een beschimpinghe houden, ende soo seer in twijfel staen, als te voren.

Onderwijser.

Maer of ghy nu opt onseker den wech inslaende, die ghy eerst aenquaemt, eyndelick quaemt ter begheerder plaetse: waer dat niet een teecken, dat dat de rechte wech was?

Doorsoecker.

T'is soo: maer tware oock een teecken dat ick meer gelucks dan voorsichticheyts gehadt hadde, want ick so wel op een onwech, als op den rechten wech hadde moghen gheraecken,

Onderwijser.

Soo woudt ghy dan, hoore ick wel, sekere teecken hebben, waer by ghy den rechten wech mocht kennen, al eer ghy de reyse aennaemt.

Doorsoecker .

Ja ick: want anders soude ick altijts in vreese.

Onderwijser.

Ende of u yemandt na de rechte leere ondersoekende, tot een bericht gave, dat ghy de rechte leere daer by soudt connen bekennen, dat sy de beloefde ruste soude gheven: ware en daer mede niet ghenoech ghedaen?

Doorsoecker .

Het waer met my gespottet, want ich even soo wijs zijn soude, als te voren.

Onderwijser.

Maer of ghy nu op avontuere, de eerste leere die u aenquam, aennemende, eyndelick daer door tot de beloefde ruste quaemt, soude dat niet een teecken zijn, dat dat de rechte leere ware?

Doorsoecker.

T'is wel waer: maer het waer oock een teecken, dat my Godt ghenade ende gheen recht ghedaen hadde: want ick soo wel aen een valsche ende verderffelicke leere, als aen de rechte had moghen geraecken, indien my Godt niet bewaert hadde.

Onderwijser.

Soo siet ghy dan wel, dat het merckteecken by desen Schrijver ghestelt, het rechte merckteecken niet, waer by men de leeringen onderscheyde can, om de rechte aen te nemen; maer ten can niet meer zijn, dan een teecken waer by men misschien bekennen soude connen, of tghene men alreede aenghenomen heeft, de ware leere is of niet. Evenwel, wat meynt ghy dat hy verstaet by *de beloefde ruste*, die de ware leere gheven soude?

Doorsoecker.

De eeuwige salicheyt, dencke ick.

Onderwijser.

Soo sal dan de ghene die een Religie of leere aenneemt, niet eer weten, of hy de warachtighe, of een valsche leere heeft aengheveerd, voor dat hy inde salicheyt of verdoemenisse is.

Doorsoecker.

Dat ware al te ongerijmt: Maer hy vertstaet moghelick daer by, de gherustheyt die de vromen hier in haer ghemoedt ende conscientie hebben.

Onderwijser.

Soo salmen dan, na dien sin, tot kennisse vande rechte leere niet connen comen, voor dat men die gherustheydt in zijn herte ghevoelt. Maer hoe langhe salt moeten tijden, eermen tot het ghevoelen van sulck een gherustheydt coemt? Salmense terstondt in zijn herte moeten ghevoelen; of ist ghenoech datle met lancheydt van tijden daer inne ghebaert werde? Soo sal dan een mensche daer en tusschen in twijfelinghe ende ongherustheyt moeten staen. Doch seght my: behoortmen niet den wech te kennen, eermense begint te wandelen?

Doorsoecker.

Wy hebben te voren bekent, Ja.

Onderwijser .

Nu is immers de rechte leere den wech, door den welcke men coemt tot die gherustheydt, daer wy van spreecken.

Doorsoecker.

Dat bekent dese Schrijver, mijns bedunckens selve, als hy seydt dat de rechte leringhe *de beloefde ruste gheeft*.

Onderwijser.

Soo volcht dan datmen de rechte leere moet kennen, om door deselve als door den rechten wech tot de ruste te comen. Ende alsoo moetmen een ander merckteecken soecken, dan tghene alhier van desen Schrijver voorgesteld werdt, om te bekennen of men de rechte leere volcht, of niet.

Doorsoecker.

Dat soude ich gheerne van u hooren: want ick mercke dat dese Schrijver met zijn fraeye ghelijckenisse ende beschrijvinghe, niet vande rechte ende onrechte leere, maer van zijn onverstant of onbeschaemtheyt een clær merckteecken ghegeven heeft. Seght my dan, waer by men de rechte leere vande onrechte sekerlick onderkennen sal.

Onderwijser.

Indien ghy wilt blijven by de gelijckenisse van een wech, die de Schriftuere oock selve gebruyckt, als daer Paulus seydt dat hy desen Wech (dat is de leere van Jesu Christo) tot der doot vervolcht hadde:¹⁵ So segghe ick, gelijckerwijs de rechte wech bekendt werdt door een wtstekende wijsende hant, ofte door eenen leydsman: dat alsoo de rechte leere bekendt werdt door de H. Schriftuere, vande welcke David, int alghemeyn soo wel van tleven als vander leere spreekende, seydt,¹⁶ Dat het Woordt des Heeren zijner voeten lanteerne is, ende een licht op zijnen weggen. Wy mogen oock een ander gelijckenisse nemen, die immers soo pertinent is, als de voorgaende: dat ghelijck het goudt beproeft wert op den toetsteen: alsoo oock alle leeringhen besocht moeten werden aen de Prophetische en Apostolische Schriftuere. Dat dit *den Reghel des volmaeckten vvyshyts ende eenighe end' sekere VVet des onderscheydts is*, doet dese Schrijver een weynich hierna de Secten spreken: maer wy nement niet voor een Sectaris ghevoelen, maer voor de oprechte waarheyth.

Doorsoecker

Soo hoore ick wel, wilt ghy seggen, Indien een leer met de H. Schriftuere accordeert, dat dat een teecken is, datse goet is end' oprecht: maer indiense daer tegen strijdt, datmen daer aen can mercken, datse niet goet noch ontfangbaer is.

Onderwijser.

Daer hebt ghyt recht: wandt Godt wijst ons daer op door zijnen Propheet segghende: Na de Wet ende de ghetuyghenisse:¹⁷ Daerop wijsen ons de H. Christus ende de Apostelen, daerse ons bevelen de Schriftueren te ondersoecken,¹⁸ ende te propheteren na den Regel of mate des Gheloofs:¹⁹ daer aen hebben oock t'allen tijden de Christenen de leere beproeft ghelijck die van Herreen deden, ondersoekkende dagelicks de Schriften, of die alsoo luyden, ghelijck Paulus ende andere haer leerden.²⁰

Doorsoecker.

My gheeft wonder dat dese Schrijver dat merckteecken niet aenroert.

Onderwijser.

Verwondert u niet te seer: Want, Godt betert, vele zijn, die de Schrift voor onghestadich ende een wassen neuse ghelijck houden. Doch d'oorzaeck zijns doens mach hy selfs alderbest weten. Seght mi nu, wat inleydinge gebruyckt hy voort?

Doorsoecker.

Tloopt al daer op: Aenghesien een yeghelick, die den dolende volcht, noodtlaechelick self qualick moet gaen: ende *alle natuerlicke geboren menschen erghens in mogen, ia moeten dolen*, ende oversulcx in alle haer glosen ende wtlegghingen der Schriftuere, oock mede in allen Concilien dolinghe is: Dat daeromme soo wie niet dolen wil, de selve niet moet volgen, maer eenen anderen wech ingaen om tot de waarheyth te comen.

Onderwijser.

Om eerst vanden Concilien te spreekken: nademael hy seydt datse *mogen, ia dat sy moeten dolen*, seght my, waer mede hy bewijst datse moghen, of, om beter te segghen, connen dolen?

Doorsoecker.

Omdat zijt niet al weten: Daer benefens voert hy de Secten in, teghen den Romanist voorstellende, dat de Concilien niet altijdt in Christi naem vergaderen, noch altijdts Godts Woordt voor ooghen nemen, omt dat te volghen, ende oock somwijlen teghen malcanderen strijden. Waer wt noodtsaekelick volcht, dat de Concilien immers somwijlen onrecht handelen, ende over sulcx dolen connen.

Onderwijser.

Al doet hy dat den Secten spreekken, soo ist nochtans gheen quaedt ghevoelen: Daer en tegen dwalen de Romanisten daer inne, datse, ons ghelooft onder anderen op de Concilien fonderen willen, sonder dat

¹⁵ Actor. 22. 4.

¹⁶ Psal. 119. 165.

¹⁷ Jefat. 8. 20

¹⁸ Johan. 8. 20.

¹⁹ Rom 12. 7.

²⁰ Actor. 17.

yemandt daer teghen mach kicken; alleens of haer de Concilien nimmermeer en conden vergrijpen, daer van sy het contrarie self bekennen moeten, overmits sy sommige Concilien niet voor goet houden.
Doorsoecker.

Dat is oock onghetwijfelt tghevoelen van desen Schrijver, datmen namelick het Geloof des menschen op de Concilien niet mach fonderen: Want hy versterckt het propoost der Seecten met noch een andere bedenckinghe, daer mede hy het tweede poocht te bevestigen, Dat de Concilien selfs moeten dolen.

Onderwijser.

Welcke is die bedenckinghe?

Doorsoecker.

Sy bestaet in dese sluytrede: In allen vergaderinghen, daer de meesten hoop onvroom is, daer moet het quaetste besloten werden: Inden Concilien is den meesten hoop onvroom: Soo moet dan het quaetste daerinne besloten werden, ende daeromme moeten de Concilien dolen, ende men machse gheensins volghen.

Onderwijser.

Hoe bewijst hy, dat inden Concilien de meesten hoop onvroom is?

Doorsoecker.

Door dien dat in allen State der menschen de onvromen de meeste zijn, ende oversulcks oock inden staet der Leeraren ende Doctoren, wt welcken alsoo het Concilium bestaet, nodelick volcht, dat het meest wt onvromen bestaet.

Onderwijser.

Seght my: Is de meesten hoop in een Borgherije cloeckverstandich ende welbesocht, of cleyn in verstande ende onbesocht?

Doorsoecker.

Ick soude dencken, dat de meesten hoop Rechtverstandich ende onbevaren waer: want het gemeen volc ende de middelbare luyden, al isser somtijds verstant by, nochtans zijne ghemeynlick niet bedreven in de saecken deser Werelt.

Onderwijser.

Bestaet met de Overicheyt der Stadt wt de Borgherije ende ingheseten der selver?

Doorsoecker.

Ja.

Onderwijser.

Sijnse dan inder Overicheyt al slechtverstandich ende onbesocht?

Doorsoecker.

Dat is niet gheseyt.

Onderwijser.

Waeromme?

Doorsoecker.

Want men neemt inde Overicheyt de aller verstandichste ende welbesochste, die men onder de rijke Borgherije can vinden.

Onderwijser.

Even soo weynich slots heeft de sluytreden deses Schrijvers: Dat daeromme inden Concilien de meesten hoop onvroom wesen soude, overmits de Leeraren en Doctoren meest onvroom zijn, wt welke state het Concilium bestaet: Want het zijn can datmen de aller vroomste daer toe deputeert ende verordent: gelijk ghy weet datse alle op het Concilium niet trecken moghen.

Doorsoecker.

Ich sie dat dese Schrijver hem selven misreekent heeft.

Onderwijser.

Of oock meest alle de ghene die Christenen genaemt werden, geen vrome Christenen zijn, Godt betert: soo cander nochtans wel een vergaderinghe van Christenen zijn, inde welke de meesten hoop vroom is: ghelijck onder de twaelve maer een godtloos Judas was.

Doorsoecker.

Tis waer: Maer wie sal ons verzekeren, dat inden Concilien de meesten hoop vroom is? Tis een dinck, vreesse ick, dat selden ghebeurt.

Onderwijser.

Daer van wil ick met niemant twisten: t'is my ghenoech bewesen te hebben, dat het argument deses Schrijvers niet noodelick volcht. Want soudt ghy oock wel dorven seggen, dat in allen Concilien die oyt ghehouden zijn, anders niet dan quaet besloten is?

Doorsoecker.

In het Apostolische Concilium is niet dan goet besloten, want daar waren mannen vol des H. Gheests.²¹
Onderwijser.

Maer voort in allen den Concilien, die na den afgangh der Apostelen ghehouden zijn, is naer u gevoelen niet anders dan quaet besloten: is het?

Doorsoecker.

Wat is dat gheseyt: Dese Schrijver mocht antwoorden, datter eensdeels goede, eensdeels quade dinghen besloten zijn.

Onderwijser.

Tevergeefs soeckt ghy wtvluichten: Want indien, soo waer de meesten hoop quaet is, het quaetste altijd besloten werdt, ende in allen Concilien (immers na de Apostelen gehouden) de meesten hoop quaedt is, soo moet in allen Concilien her quaetste besloten werden. Of soo in eenighe Synoden yet goedts, ofte het beste, verordent werdt, soo moet volghen dat niet altijdts inden Concilien het quade de overhandt heeft. De Vaders hebben teghen Arrium, Eutijchetem, Nestorium ende andere, de godtheyt, menscheyt ende persone Christi in haren Synoden voorgestaen, sekere Canones ende formen van Belijdenissen gheschreven, om de menschen in eene oprechte bekentenisse des Gheloofs tsamen te binden: Is dat goet, of quaet?

Doorsoecker.

Wie cant anders dan voor seer goet houden?

Onderwijser.

Soo liet ghy dan wel, wat een groote ongerijmtheyt ende inconvenient wt desen Schrijvers reden volcht. Want alsoo soude alle Synoden, die oyt na de Apostelen quamen, inder daet niet anders dan conspiratien en tsamenrottinghen teghen de waerheydt gheweest sijn: en volgens moste al wat daer besloten is (als die heerlicke Belijdenisse ende Symbola) inden grondt verworpen werden. Doch laet ons de subtijle plompicheydt deses Schrijvers wat naeckter ontdecken. Want wie sal hem gestaden wanneer schoon de meesten hoop altijdte inden Concilien quaedt ware, dat daeromme alijts het quaedtste aldaer gheordonneert soude moeten werden? Seght my: Is niet het meerdeel vande Overicheden, rechtsgeleerde ende rechtters quaedt?

Doorsoecker.

Dese Schrijver bekent. Ja.

Onderwijser.

Werden nochtans niet wel ghoede ordonnantien ende Politien by de selve in haren hoven ende rechthuysen gemaect?

Doorsoecker.

De experientie leert, Ja.

Onderwijser.

Ghy moet bekennen dat het wel ghebeurt dat die Collegien, inden welcken vele ongherechtighen, wraeckgierigen ende oncuyschen vergaderen, ordonnantien maecken tegen de woekerije, vechterije ende hoerdom. Hoe coemt dat anders, dan dat de ghene die onvroom zijn, haer onvroom ghemoedt in soodanighe vergaderingen niet dorven openbaren, ende door schaemte, of oock door eenige conscientie ende betrachtinge haers eedts, vant quade te rugge ghehouden werden:

Doorsoecker.

Ghy secht de waerheydt.

Onderwijser.

Waeromme soudent oock de Leeraers, verschijnende op de Synoden, of schoon het meestendeel onvroom ware, niet connen yet goets besluuten? Want indien van eenich stuck der Leere aldaer te handelen is: Hoe menich isser, die vander Leere recht ghevoelen ende spreken, niet tegenstaende datsy quaet van leven sijn? Soo daer oock eenige Ordonnantie is te maken: waer omme soudent de onvrome Dienaers inde goede Ordeninge der Kercke niet soo wel connen stemmen, wt oorsaecke ende redenen recht te voort aangeroert, als de onvrome Overicheden, inde goede Politien? Waer by noch coemt, aengaende eyghentlick de Leere, daer van men wt der Schrift alleen oordelen moet, dat somtijts door eenen vromen ende verstandigen het onverstant, ofte oock heymelick quaetwillich het anderen, die verre de minste zijn, met grondt der Schriftuere verwonnen, ende haer voonemen omme gestooten werdt: gelijkmen bevindt, alst hem liet aensien in den Concilio te Nicea, dat den Dienaren des Woorts den houwelicken staet door de meeste stemmen der Vaders aldaer vergadert, soude verboden sijn gheweest, dat door den eenigen Paphnutium, die hem met Godts Woordt daer tegen stelde, tselve belettet is.

²¹ Actor. 15.

Doorsoecker.

Ick can daer niet tegen segghen. Doch die brengt ghy niet voort om de Papistische Concilien voor te staen.

Onderwijser.

Gheensins, ghelijck ghy voor henen ghehoort hebt. Ich bekenne dat de Concilien of Synoden mogen dolen, ende dat niet alleen, wanneer de meesten hoop quaet is, maer oock wanneerse meest al vroom zijn: want de vromen, als menschen, wel wt onverstant yet teghen de waerheyt doen connen. Maer datse altijdt souden moeten dolen, heeft gantsch geen grondt, ghelijck wy bewesen hebben.

Doorsoecker.

Ick sie dat dese Schrijver met sijn subtijle, of veel meer sotte ydele redenen hem selven te schande maect.

Onderwijser.

Dat sult ghy noch meer seggen, als wy tot sijn nieu Interim sullen gecomen zijn. Maer laet ons nu voort ten anderen spreekken vanden glosen ende commentarien der menschen, ende besien waeromme deselve, na deses Schrijvers ghevoelen, moghen dolen.

Doorsoecker.

De algemeyne oorsaeck is: Omdat de menschen niet alles weten.

Onderwijser.

Daer wt volcht wel, dat sy moghen dolen, twelcke niemant vanden onsen oyt gelochent heeft, maer niet dat sy noodtsaekelijck dolen moeten.

Doorsoecker.

Nochtans wannneer sy handelen dat sy niet weten, soo moetense dolen.

Onderwijser.

Tis waer: maer wannneer sy oock handelen datsy weten, soo dolen sy niet.

Doorsoecker.

Soudt ghy dan wel dorven segghen, datter menschelicke schriften sonder dolingen connen sijn? Hoe soude dat over eencomen met den sproeck Jacobi, by desen Schrijver aenghetogen:²² *En vvilt broeders niet alle (inden text staet, niet veele) leer meesters vverden, vvetende dat vvy des te meerder oordeel op ons nemen: vwant vvy dolen al tsamen in vveele dinghen?*

Onderwijser.

Inden tecxte fact niet vvy *dolen*, maer vvy *struyckelen*, of wy vallen: d'Apostel spreeket oock niet vander Leere, maer vant leven, int welcke een yegelick hem dickwils misgaet, als blickt wt het navolghende, daer hy vande gebreken der tonghe spreeket, ende wil daeromme niet dat yemant lichtelick over sijnen naesten een strenghe oordeel strijcken ofte eenige meesterschap voeren sal.

Doorsoecker.

Dat stae ick u toe: want het oock niet des schrijvers gevoelen over eencoemt, dewelcke bekent, *dat hier ende daer veel goedts inden glosen ende commentarien &c. mach bevonde vverden.*

Onderwijser.

Soo is dan met het voorgaende argumenten ende sproeck der Schrift niet bewesen, dat in alle menschelicke schriften dolinghen sijn, twelcke nochtans dese Schrijver vrymoedichlick seyt, te weten, Dat onder alle Schrifte ter Wereldt *gheene ghevonden vverden vry van alle misverstant, loghen ende dolinghe*. Maer ghenomen datter geen menschelicke Schriften, handelende vande Religie, of de heylige Schriftuere wtleggende, gevonden werden vry van alle dolingen, twelcke noch niet bewesen is: Soo sal nochtans dele Schrijver bekennen moeten, dat tusschen dolinghe ende dolinghe een groot onderscheyt is. Want d'een dolinghe is soodanich, datse strijdt tegen eenich artijckel des gheloofs of gebodt Godts etc: D'andere dolinghe is daerinne ghelegen, dat (by exempel) de natuerlicke sin van eenighe sware sententie ofte woordt der Schriftuere niet pertinentelick vanden wtlegger ghetreft werdt, door eenich misverstandt der tale ofte ghebreck van discretie, hoewel nochtans die wtlegghinge teghen geen artijckel des gheloofs ofte gebodt Godts of eenighe andere wtghedruckte schrift is strijdende. De eerste soorte van dolinghe verleydt den ghene diese volcht inden put der verdoemenisse: Maer dat machmen van de tweede niet segghen.

Doorsoecker.

Dat onderscheyt is noodtsaekelick aen te mercken.

Onderwijser.

Wt dat onderscheydt blijktt claellick, hoe qualick het sluyt datmen plat wt gheenigher menschen

²² Jacob. 3. 7.

schriften of wtlegginghen mach volghen, sonder met den blinden leytsman in den put te vallen, ende datmen daeromme eenen anderen wech moet ingaen, om tot de Waerheyte te geraecken. Maer om dit breeder te verclaren: seght my, Die eens menschen leven volcht, can die oock qualick doen?

Doorsoecker.

Ja hy, soo verre die mensch niet leeft na Godts ghebodt.

Onderwijser.

Maer so hy na Godts ghebodt leeft, machmen hem dan wel volghen?

Doorsoecker.

T'is niet alleen geoorloft, maer oock prijselick.²³

Onderwijser.

Soo ghevoelt ghy dan dat een herder der Kercke tot sijn schapen met Paulo wel seggen mach:

Weest mijne navolghers, ghelijck ick Christi ben.²⁴

Doorsoecker.

Ja hy, want hy niet anders begheert ghevolcht te zijn, dan soo verre hy self Christum volcht.

Onderwijser.

Hier wat late ich u self beslyuten, wat van t'volghen der menschelicken wtlegginghen te ghevoelen is.

Doorsoecker.

Ghy wilt seggen, al connen sy dolen, ende oock inder waerhept dicwils dolen, datse nochetans niet dolen, voor soo vele als sy de Schriftuere volgen, ende datmense soo verre wel volgen mach.

Onderwijser.

Dat's de meyninge: Daer is oock niemant vande onfen (of hy moet anders doen dan de Belijdenisse ende Leere onser Kercke mede brengt) die opt *aller getrouwvelickste navolcht eenigher menschen glosen*, als ons dese Schrijver schijnt na te gheven: Dat is, Die hem aen eenigher menschen wtlegginghen alsoo bindt, dat hy vanden selven nimmermeer afwijcke: Want alle Godtvreesende menschen vande onschriftmatighe, oock mede alle verstandighen ende discretren vande impertinente wtlegginghen, oock der aller vermaersten leraren, vrymoediclick aftreden, ghelijck de dagelicxe exempelen bewijzen.

Doorsoecker.

Soo hoore ich wel, maect ghy met desen Schrijver *onderscheyd*: tusschen *de godtlicke ende de menschelicke schriften*.

Onderwijser.

Ja ick in aller manieren: Want geen menschelicke Commentarien of glosen houde ich voor warachtich in als, voordat ickle ondersocht hebbe, ende bevonden, darse in als accorderen met der H. Canonijcke Schriftuere: also ghy oock voor henen ghenoech hebt connen verstaen. Maer de H. Schriftuere houde ich voor warachtich in als, al eer ick my tot eenige menschelicke schriften keere, ia al sprakender alle menschelicke schriften tegen. Aen den mensche twijfele ick, want hy erghens in can, ia moet somwijlen bedrogen werden, ende bedrieghen, ende daerom sie ick na hem omme. Maer aen den Geest Godts twijfele ick niet, want hy noch dolen, noch bedriegen en can, ende na hem omme te sien, houde ik voor een scheyndinghe der eere Godts.

Doorsoecker.

Soo is dan u meyninghe: ghelijck men de menschelicke schriften der heylige Schriftuere niet ghelijck stellen, noch haer sulck een geloof gheven mach, als ofse sonder alle twijfelinge nimmermeer yet anders dan de waerheyte in hielden: Datmen oock aen d'ander sijde, wanneer se ouer een comen met de voorghemelde H. Schrift, de selve schuldich is te geloven, als die ons Godts wille ende waerheyte ghetrouwelick voordragen.

Onderwijser,

Dat is de meyninghe.

Doorsoecker.

Nochtans schijnt dese Schrijver recht te hebben, verdoemende alle *menschelicke schriften* ende *glosen*: want ghy weet wel dat Christus selve seyt,²⁵ Datmen Godt te vergeefs eeet, lerende voor leeringen geboden der menschen: ende Paulus spreeckt niet min verachtelick vande *menschelicke* leeringhen.²⁶

²³ Philip. 3. 17.

²⁴ 1. Corin. 11. 1.

²⁵ Matth. 15. 9

²⁶ Collos. 2. 22.

Onderwijser.

Al wat vanden menschen buyten ende benefens Godts Woort versiert wert om Godt te dienen, wert voor menschelicke leere ende insettinghe van Christo ende Paulo gehouden; maer daer omme werdt het niet al verworpen wat menschelick is. Want Petrus vermaent datmen alle *menschelicke* ordonnantie, of creatuere onderdanich sal zijn:²⁷ waer inne doch anders, dan int gene sy ordonneren, conform der gherechticheyt, ende over sulcx den gheopenbaerden wille Godts? Soo wat dan oock inder Kercke Godts vanden menschen geleert of gheschreven werdt, niet wt haer verdorven loghenachich verstandt, maer wt den grondt der H. Schriftuere, ende gelijkformich der leere Christi: is niet blotelick voor menscheliche wtlegghinghe te houden, maer voor soodanighe menschelicke wtlegginghe, die ons van Godt door de menschen ghedaen werdt.

Doorsoecker.

Ende nochtans sijn de *glosen gheen text der goddelicker Schriftuere*, seyt hy: maer sy sijn te houden als een *toevoechsel* tot der H. Schrift.

Onderwijser.

T'is waer, sy sijn gheen enckel text, ende de mensche voechter wat toe, maer dat *toevoechsel* is gheen nieuwe eygen gevonden materie, maer alleen een verclaringe des texts met duydelicker woorden ende andere gelijkstemmighe schriftuerlicke sententien, argumenten, exempelen ende gelijkenissen: soo dat de materie, ende oversulcx de text altijdts de selve blijft. Want ick bidde u, als Christus den Discipelen na Emaus gaende *vtleyde* in alle de Schriften wat van hem selven geschreven was:²⁸ mochte hy doe geseyt werden yet by Moysen ende de Propheten te voeghen, soo veele den grondt ende materie aenginck, om dieswille dat hy de verclaringe en wtlegghinghe daer by voechde?

Doorsoecker.

Dat was Christus, wiens Woordt van hem selven autentijck ende gheloofweerdich was: maer met ons menschen heeft het een ander bescheydt.

Onderwijser.

Sout ghy dan wel domen seggen, dat Christus teghen de Discipulen yet nieus voortghebracht heeft, dat niet inde Schriften des oude Testaments vervatet was? Waeromme wijst hy dan de Joden op de Schriften?²⁹ Doch aengaende de menschen, ende selfs de leeraren die de Apostelen ghevolcht sijn: werden die niet gheleyt te timmeren op het fondemen vanden voorsz. Apostelen geleydt?³⁰ Liever, hoe is dat simmeren toeghegaen?

Doorsoecker.

Ich verstaet niet anders, dan dat Timotheus, Titus, Epaphras, etc. inde plaetsen daer Paulus end' andere de eerste kennisse Christi geplantet ende Ghemeynten vergadert hadden, met onderwijsinghen, wederlegghinghen, vermaninghen ende vertroostinghen, volghende de Leere vanden Apostelen ghehoort, het Rijck Christi vermeerdert ende ghevordert hebben.

Onderwijser.

Dat is immers al geen clare text der Schrift gheweest, maer wtlegghinghe: ende was nochtans voor geen menschelick toevoechsel te houden, dat weerdich ware verworpen te werden. Ghy cont oock niet lochenen datter Prophetien waren inde Kercke Christi ten tijden Pauli, die alsoo toeghinghen, datter wtlegghinghe der Prophetischen Schriften ghedaen worde,³¹ ende dat die wtlegghers den menschen stichtinge, vermaninghe ende vertroostinghe spraecken. Soodanige rechtsinnighe wtleggingen mostmen immers houden niet voor menschen vonden, maer voor goddelicke leeringen: Ende also moetmen oock huydensdaechs oordelen vande wtlegghingen die inder Kercke Gods geschieden.

Doorsoecker.

Houdt ghy dan de wtlegghingen der uwen voor *inghevinghen des H. Gheests*?

Onderwijser.

Dat doet dese Schrijver de Secten (onder de welcke hy ons oock reeckent) den Romanist teghenwerpen: maer niemandt heeft d'onse denck ick wel, sulcx oyt hooren segghen. Ons ghevoelen is, dat wel de oprechte grondighe verclaringe der Schriftuere een gave des Geests

²⁷ Pet. 2. 13.

²⁸ 24. 27

²⁹ Johan. 5. 35.

³⁰ 1. Corin. 3. 10.

³¹ 1. Corin. 14. 3.

Godts is, twelcke d'Apostel aenwijst seggende:³² Blust den Geest niet wt: veracht de Prophetien niet.³³ Maer dat nochtans alleen de H. Canonicke Schriftuere eyghentlick te houden is voor *inghegheven van Godt*, aenghesien de Propheten ende voorts na haer d Apostelen, die ons de selve achtergelaten hebben, sonder middel van Godt beroepen zijnde, miraculeuselick met den Gheest der kennisse ende der waerheyt begaeft sijn geweest, ende conden daer omme in hare leere niet dwalen: Maer belangende de Herders ende Leeraers der Kercke, die door menschen beroepen werden, ende door tmiddel der naersticheyt int lesen ende ondersoecken, oock mede dickwils door het studeren inden talen ende goede consten, het vertant der Schriftueren van Godt, dien sy neerstelick bidden, vercrijgen: die mogen eygentlich geseyt werden wt onderlinghe conferentie ende vergelijkinge der Schriftueren met malcanderen, de lelve door de ghenade des Heeren rechtsinnichlick end' oprechtelick wt te legghen.

Doorsoecker.

Soo hebben dan de Schriften der Propheten ende Apostelen haer autoriteyt vanden Gheest Gods: maer de schriften ende wtlegginghen der gemeynen Herderen en Leraren der Kercke hebben hare autoriteyt alleen van de voorsz. heylighe Schriftuere.

Onderwijser.

T'is soo: ende alsoo sietmen dat alle oprecht verstant sijnen eersten oorspronck neemt van, de Gheest der waerheyt. Maer seght mi wat dese Schrijver voorts besluit.

Doorsoecker.

Hy seyt datter by *Gods hulpe al vvat groots ghevonden* is, nemelick *vvare kennisse vande vvare ende onvvare leere*, ende oversulcx vanden *rechten vvech ende de onvveghen*. Want na sijn oordeel is de *Goddelicke schrift*, de ware leere ende de wech: ende ter contrarie de *menschelicke schriften* de onware leere ende onrechte weggen. Daeromme hy eyndelick besluit, *soo men de sielmoordelicke dolingen vvil vermyden, ende den heylsamen rechten vvech ingaen*: datmen de menschelicke wtleggingen ende schriften moet verlaten, ende de H. Schuftuere alleen aenhanghen.

Onderwijser.

Soo stelt hy dan de H. Schriftuere ende de menschelicke schriften regelrecht tegen malcanderen, sonder eenich onderscheyt te maecken: d'eene als warachtich end heylsaem, ende d'andere als valsche ende sielmoordelick. Maer hoe weynich slots dat dit heeft, gheve ich u te bedencke wt het voor verhaelde: Want hy geen van beyden bewesen heeft, Of datter geen menschelicke schriften vander Religie handelende, sonder logen en dolinge sijn: ofsoo daer eenighe fauten in sijn, dat deselve altijts sielmoordelick sijn. Doch seght my: De schriften deses Schrijvers, sijn dat niet mede menschelicke glosen?

Doorsoecker.

Hy moeyt hem niet met de heylighe Schriftuere wt te legghen.

Onderwijser.

Of hy al gheen Commentarien schrijft, soo handelt hy nochtans in het meerdeel sijner boecxkens van saecken die de Religie aengaen, ia hy leyt mede eenighe sententien der Schriftueren wt, als het te passe coemt.

Doorsoecker.

Dat sijn anghetwijfelt al mede menschelicke glosen: ia alle sijn schriften sijn mede menschelicke schriften, want hy is een mensch.

Onderwijser.

Soo houden sy dan mede sielmoordelicke dolinghen in.

Doorsoecker.

Dat moet volghen na sijn eyghen besluit.

Onderwyser.

Ende dese sielmoordelicke dolingen mach men niet vermijden, of men moet hem van die schriften onthouden, inden welcken sy sijn.

Doorsoecker.

Dat's zijn opinie.

Onderwijser.

Nu moet een van beyden waer zijn: of dat hy sijn boecxkens niet wtgheeft datse yemant lesen soude, maer datse daer stille souden blijven legghen, twelcke veel te spottelick ware te segghen: of indien hyse wt gheeft, om gelesen te werden, soo is hy wt om der menschen sielen te

³² Thes. 5. 19.

³³ Timo. 3. 6.

vermoorden.

Doorsoecker.

Het waer dan veel beter dat hy stil sate. Maer hy sal segghen, dat hyse met sulcker intentie niet wtgheeft, datmense volgen soude: of sose immers yemant volgen wil, dat hy se na rijpe beproevinghe, intgoede volghe, ende int quade vermijde.

Onderwijser.

Of hy al de intentie niet hadde, datmen sijn Schriften soude volgen, soo laetender nochtans daeromme niet te zijn, diese volgen. Ende dat ghy seght van rijpe beproevinge: waer omme oordeelt hy niet op ghelijcker wijze van andere menschelicke schriften, die hy teenemael verwerpt? Waeromme maeckt hy niet veel liever een regel des onderscheyts tuschen menschelicke ende menschelicke schriften, dewijle hy doch bekent *dat hier ende daer veel goeds inden glosen ende commentarien &c. mach gevonden vverden*, twelcke voorwaer sonder een reghel des onderscheydts niet gheschieden can?

Doorsoecker.

Ick sie wel, dese Catholijck beroemde hem datter wat groots ghevenden was: maer alst al omme coemt, so ist een groote beuselinghe.

Onderwijser.

T'is enen als of ick my beroemde de conste ghevonden te hebben van niet te connen verdrencken: ende dat ick hier en tusschen den menschen gheenen anderen raedt wiste te gheven, dan datse nimmermeer opt water quamen.

Doorsoecker .

Dat waer een slechte conste: want een yder weetwel dat de gene die opt water niet coemt te water niet vergaen sal.

Onderwijser.

Alsoo is oock niemant so slecht, of hy weet wel datter geen onware leere inde H. Schriftuere te vinden is: ende wat onwaerheyt datter is, dat die by den menschen is. Maer hier inne is de conste ghelegghen: dewijle wy int lesen of hooren der Schrift, of ons selfs oordeel of de wtlegghinghe van anderen behoeven, ende die nog wel can dolen die hemselve als die een ander volcht: Hoement voorsichtelick aenleggen sal, om niet in dolvinghe te comen.

Doorsoecker.

Dat *iammer* van dolen waerna deses Catholicx oordeel, *vvech genomen, soo daer niet dan een eenighe ende vvaere leere ofte rechte vvech by den volcke voor goet gehouden ende bevandert vverde, vvant dan souden alle valsche leeringhen vvech genomen ende alle onvveghen beheynt vveesen.*

Onderwijser.

Waer dat met wenschen te krijgen, ick soude hem helpen wenschen; maer wat raet isser toe: Ten is noyt gheweest, ende ich vreesse dat het oock nimmermeer werden sal.

Doorsoecker.

Nochtans acht hijt *niet geheel onmogelick: ende oft schoon int algemeyn onmogelick scheen*, soo ghevoelt hy doch *dat het licht by eenighen Steden, of ten minsten in menschen bysonder vverden mach.*

Onderwijser.

Maer hoe salt gheschieden?

Doorsoecker.

Hy laet hem duncken dat hy *ghevvisse ende bequame middelen daer toe aenvvysen can*, de welcke ich u met sijn eyghen woorden int langhe voorlesen sal. *Men soude (seyt hy) de hooghe Overycheit moghen aengheven &c.*³⁴

Onderwijser.

De middelen, hoore ich wel, loopen daer op, datmen de heylige Schriftuere alleen, ende geen andere schriftuerlicke boecken of wtleggingen, tsy int openbaer ofte te huys, lesen of hooren soude moghen, *ter tydt toe dat eendrachtelick ghesloten sal syn, vvat leere men sal volgghen.* Maer seght my: sal sulck een beslydt vande Leere die men sal volgen, niet moeten gemaect werden in een Concilie of Synode?

Doorsoecker.

Men salder noodtsaekkelick toe moeten vergaderen.

Onderwijser .

Heeft niet Cornhert hier voor gheseyt, dat *inden Concilien* of Synoden, dewijler de meesten hoop

³⁴ Siet hier na int eynde sijns Boecxkens.

quaet is, *het goede vervorpen ende tquade besloten vverdt?*

Doorsoecker.

Ja hy.

Onderwijser.

Hoe salmen dan daer eendrachtelick besluuten connen welck de ware leere is, om die te volghen?

Doorsoecker.

Maer hy sal segghen, dat als dan de partijschappen door het Interim, twelcke hy hier voorstelt, seer ghemindert sal weesen, soo dat de meesten hoop vroom sal zijn.

Onderwijser.

Soo gheeft het my dan vreemt, dat hy hier boven gantsch gheen wtneminghe noch exceptie ghemaect heeft: maer hy heeft generalick gheargueert wt de aert ende natuere van allen Staten van menschen, dat gelijckerwijs onder de Rechtsgeleerden, Cooplyuden ende Ackerlyuden etc. de meesten hoop onvroom is, alsoo oock onder de Leeraren ende Doctoren, sonder wtsonderinghe van eenighen tijdt.

Doorsoecker.

Hy heeft hem selven hier leelick vergeten.

Onderwijser.

Wanneer daer een alghemeyne Leere besloten worde: moeste die niet beschreven werden?

Doorsoecker.

Dat waer noodich: want hoe soude anders een yghelick weten, wat hy volghen soude?

Onderwijser.

Waer voor soude men dat moeten houden: voor een goddelick, of voor een menschelick schrift?

Doorsoecker.

Voor een menschelick schrift, gelijck Cornhert dat noemt: want ten soude gheen claere text der Schriftuere zijn.

Onderwijser.

Nu houdt Cornhert de goddelicke Schrift alleen voor de ware, ende alle menschelicke Schriften voor de omware leere, segghende, dat onder alle Schriften der werlt gheen werden gevonden, die geheel vrij sijn van alle misverstandt, loghen ende dolinghe.

Doorsoecker.

Ghy hebt ghelijck.

Onderwijser.

Soo sal oock dit selfde Schrift, als van menschen ghecomen wesende, onware leere, misverstandt, logen ende dolinge moeten inhouden.

Doorsoecker.

Dat volcht wel.

Onderwijser.

Wat sal dan het aennemen van sulck een Schrift anders wesen, dan weder te keeren tot tghene datmen verlaten heeft, ende van voren aen wederom beghinnen te dolen?

Doorsoecker.

Niet anders, na Cornherts verstant selve. My gheeft boven maten vreemt dat de man niet eens ghedacht heeft aen sijn voorgaende propoosten. Men mach wel segghen: *Die lieghen wil, behoeft een goede memorie.*

Onderwijser.

Woude Godt dat het veele niet ontbraeck aende goede Conscientie, soo souden sy oprechtelicker handelen, dan het nu wel schijnt. Roerende dese saecke: Ich bidde u: die het bloote lesen des Texts der heylige Schriftuere wil invoeren als een middel by provisie, *tot dat ghesloten sal zyn, vvat leere men sal volghen*, gheeft die niet genoeg te verstaen, dat het lesen der H. Schriftuere alleen niet genoeg is, maer datter een algemeyne forme van mondelicke leeringe ende wtlegginge inder Kercke Godts moet zijn?

Doorsoecker.

Men can anders wt die woorden niet afnemen

Onderwijser.

Gheeft die oock niet te kennen, dat metter tijdt een eendrachtich accoort in eene Leere te verwachten staet?

Doorsoecker.

De woorden brenghent claerlich mede.

Onderwijser.

Ende nochtans is wt het beleydt deses geheelen boecxkens ende wt de generale gronden die dese

Schrijver stelt, genoeg te besluyten, sijn ghevoelen te zijn, dat gheen menschelicke Predicatie of schriften inder Kercke Godts noodich sijn, dat oock van ghenighe vergaderinghen van menschen goede ende goddelicke resolutien opt stuck der Religie, om in eene leere te accorderen, verwacht mogen werden. Wat can dan anders hier wt volgen, dan dat hy dit middel wel inden schijn, als provisionel, om slechts eenen tijdt lanck te dueren, voorstaet: maer nochtans inder waerheydt dien grondt heeft, dat het nimmermeer ophouden sal?

Doorsoecker.

Hy heeft wel ghesien dat het seer hatelick soude zijn, dese sijne nieuwe vont ront wt voor altydts te willen invoeren: ende daeromme heeft hijt met den naem van Interim becleet. Want indien de H. Schriftuere alleen de rechte leere is, teghen dewelcke hy de glosen ende wtlegghinghen, als valsche leeringhen stelt: wat hebben wy dan te verwachten, dat noch eerst eendrachtelick een leere diemen volghen sal (waer by hy ontwijfelick de rechte leere verstaet) ghesloten sal werden?

Onderwijser.

Ghy seght wel. Want hy oock recht te voren gheseyt heeft, dat hy ghewisse ende bequame middelen wist aen te wijsen, dat daer niet dan een eenige ware leere ofte rechte wech by den volcke bewandert werde: Waer op hy desen wech voortbrengt, datmen de bloote Schriftuere alleen hoore en lese. Is nu dit de rechte leere ende wech, soo behoren wy ons daer mede te vernoeghen. Maer laet ons ondersoeken wat grondt ende vasticheydt dit nieu Interim heeft, ende hoement na sijnen sin aenlegghen soude: waerinne my voor eerste bevreemt, dat hy goedt vint de ordonnantie ende het gebodt der Overicheydt ghebruyckt te werden, aenghesien doch dit een Maxima ofte grondtreghel is van dese nieuwe Catholijcken, datmen gheen Religie door de macht der Overicheydt behoort te planten ofte te defenderen.

Doorsoecker.

Maer dat verstaen sy van eenighe particuliere of bysondere Religien, wannermen namelick eene Religie alleen (als by exempel uwe Ghereformeerde) wil planten, ende voort alle d'andere wtroeyen. Maer hier wert gesproken van een yder Reliige even veel te doen.

Onderwijser.

Tis hem immers daeromme te doen, dat alle Religien, die nu Predicatie ende Sacramenten ghebruycken, afgedaen, ende inde plaetse van dien een andere ingevoert soude werden, bestaende int lesen en hooren des bloote texts der Schriftuere, ende dat dit soude geschieden door de Werldtlicke handt, soomense plach te noemen: ist niet:

Doorsoecker.

Ja.

Onderwijser.

Wat is dan sijn intentie anders, dan het planten van een particuliere Religie alleen, en het wtroeyen van alle d'andere door het middel van de Overicheydt; ende doet alsoo tghene hy in elck van d'andere Religien so hoochelick bestrafft?

Doorsoecker.

Ten soude geen particuliere Religie wesen, maer een generale: ende mocht den naem dragen vande nieuwe Catholicke Religie, dewijlse doort aengheven vande Catholijcken (welcken naem sy haer allerbest leggen te voeghen) gestiftet soude zijn.

Onderwijser.

Maer als hy seyt dat de Overicheydt *verbieden* soude *allen Predicanten op den predicstoel den volcke yet anders te predicken voor te lesen ofte segghen, dan de claren text der H. Schriftuere, sonder eene sillabe toe of af te doen*: Verstaet hy dan niet, datmen verbieden soude de oeffeninghe van Doop ende Nachtmal, etc?

Doorsoecker.

Daer seyt hy niet van.

Onderwijser.

Het moet volgen: Want wat soude het baten te verbieden allen leeraren eenige wtlegginghen te doen, wannermen een yghelick op hem selven toe liete sijn Ceremonien te oeffenen? Want alsoo soudent de dolingen en partijschappen niet minderen connen: daer om nochtans het Interim gestiftet soude werden. Maer hoe soudet met den vergaderinghen wesen, soudent die oock ophouden moeten?

Doorsoecker.

Dat roert hy oock niet aen: doch ich houde wel, Neen, maer dat eenighe capittelen wt der Schrift voorghelesen, ende het volck daer toe tsamengeroepen soude werden: want hy seyt dat sulck voorlesen inden ouden ende nieuwe Testamente plach te geschieden: te weten in de vergaderinghen ende Synagogen.

Onderwijser.

Maer wie sal daer comen? Die lesen connen, behoeven inde Kercke niet te gaen soecken tgene sy thuyt hebben: Die niet lesen connen, indiense lust hebben, sullen soo lief tot haer nabuer gaen, als inde Kercke, om een Capittel ofte twee te hooren lesen: op dat ick nu swijge, datter ontallicker thuyt sullen blijven, dewijlse niet sullen willen vergaderen met den ghenen diese weten dat haer Religie viant sijn, oft geweest sijn. Sal dan een Overicheydt hier niet toe doen, om de openbare Vergaderingen te handthouden?

Doorsoecker.

Sy mocht den onderdanen op een gheltstraffe gebieden daer te verschijnen, ende alle partijschap af te leggen: want indien dese Schrijver goet vint, dat op een geltstraffe alle Schriftuerlicke boecken, die de H. Schrift selve niet sijn, verboden werde: soo sal hy oock, dencke ick, dit niet quaedt vinden.

Onderwijser.

Maer wat translatie der Bibelen soudemen int lesen gebruycken, want elcke Religie soude de hare willen houden. Wat Lesers soude men oock nemen: die nu ter tijdt Predicanten sijn, of de oude papistische Pastoren en Priesteren, of neutrale personen, afdanckende alle Predicanten?

Doorsoecker.

Het beste waer, dunckt my, om der eenicheyt wille ende om de Vergaderingen te hanthouden: dat elcke Religie een eyghen Kercke ende haer translatie ende lesers hadde.

Onderwijser.

Daer sijt ghy verre verdoolt: want daermede souden de Secten ende partijschappen ghevoedet ende ghesterckt werden.

Doorsoecker.

Ghy seght recht: Ick hebbe my vergrepen: Wat comen ons al swaricheden voor, daer wy ons niet doorreeden connen.

Onderwijser.

Ghy hebtse noch niet al. Want wat dunckt u: Soudet oock wel geoorloft wesen, geduerende dit Interim, dat een Predicant ofte een ghemeen Christen binnenshuys, ende inde daghelix conversatie, sijn gevoelen van dit ofte dat stuck der leere, openbaren, of sijn verstant op eenigen text der Schriftuere by anderen verclaren soude?

Doorsoecker.

Dat moeste oock niet wesen, want dan souden de verscheyde gesinthen ende partijschappen evenwel blijven.

Onderwijser.

Soo soude dan niemant eenen anderen moghen vraghen, ghelijck Philippus den Moorman dede: verstaet ghy wel wat ghy leest³⁵ noch men soude niemant moghen aensoecken, om eenighe verclaringe of wtleggingete hebben, op tghene datmen niet verstondt.

Doorsoecker.

Dat moeste niet vry sijn.

Onderwijser.

Hoe soudement maecken met den crancken ende aenghevochten personen? soude het geoorloft sijn hen yet anders tot harer vertroostinghe en versterckinghe voor te houden, dan den claren text der H. Schriftuere?

Doorsoecker.

Neen, daer by moestment laten.

Onderwijser.

Ich gheve u voort de andere swaricheden te bedencken, die wt desen raedt volgen. Maer laet ons nu ondersoecken het tweede deel van dit nieuwe Interim, roerende de boecken.

Doorsoecker.

Hy seydt dat den volcke op een gheltstraffe mocht gheboden vverden alle heure boecken vande Schriftuere handelende, ende self gheen loutere Schriftuere vvesende, te brenghen in handen vande Overicheyt &c: Sulx dat oock dese Interim geduerende, niemant gheoorloft soude vvesen eenighe andere Schriftuerlicke boecken te lesen, dan de Schriftuere selve.

Onderwijser.

Wil hy onder dit Ghebodt niet begrepen hebben de Scholen? dat namelick inde selve niet geoorloft soude wesen de kinderen eenige Schriftuerlicke boecken te leeren, behalven de Bibelsche Schrift?

³⁵ Actor. 8. 30.

Doorsoecker.

Ick soude dencken, Ja.

Onderwijser.

Ghy oordeelt recht. Want het eene moet noodelick het andere volghen. Indienmen de ionge ieuucht door quade boecken liet verderven, wat soudemen dan in haer oudtheyt van haer te wachten hebben? Ten soude oock niet toegelaten werden nieuwe boecken vander Religie ofte Schriftuere te maecken: want dat soude anders niet zijn, dan de oude verlaten, om den nieuwen plaetse te geven: ende tis te vresen datse niet beter, maer wel veel argher wesen souden.

Doorsoecker.

Ic cant doch niet anders verstaen. Maer soude het niet noodich zijn dat de Overicheyt huyssoeckinge dede, om de boecken te besien, en al wat geen Schriftuere waer, ende nochtans vande Schriftuere handelde, te inventarieren en wech te neme? Want het te vresen ware, datse het volck van selfs opt Stadthuys niet brenghen souden: Immers waert goet, dat de Magistraet de helft of het derdepaert vande gheldttraffe of boete den aenbrenger toeleyde, op dat de ghene die haer boecken by haer hielden, aenghebrocht mochten werden.

Onderwijser.

Ghy seght wel: Want dese ordonantie soude by forme van Placcaet ghepubliceert moeten werden. Doch wat duncker u van: soude dat oock verre verschillen van tghene dat Cornhert met sijn gheselschap ghewoon sijn te noemen een nieuwe Inquisitie? Tis u wel bekend, dencke ick, dat hier in Hollant binnen een iaer afghelesen is een Placcaedt, inhoudende nieu verbot van alle heymelicke exercitie der Paeuselicke Religie: Item van geen boexkens, liedekens, refereynen, niemaren wt te gheven, ten sy datse al voren ghesien sijn vande gecommitteerden der Staten: als oock mede dat hem niemant onderwinden soude schole te houden? ten waer dat hy ondersocht zijnde, vande magistraet geadmitteert en toegelaten ware, etc.

Doorsoecker.

Ick hebbe van dat Placcaet wel hooren seggen: want daer sijnder vele die seer om de vryheyt roepen, ende alle dwangh van Religie viant sijn, diet selve grootelick misprijsen ende wederspreecken, end' noement Paus bullen, seggende dat het door aenporringe der Predicanten ghemaect is.

Onderwijser.

Dat soudemen, denck ick wel, soo weynich connen waer maecken, als dat eenighe Ministeren (die doch onschuldich sijn) stokebranden van onrust sijn geweest. Maer ick bidde u, wat reden ofte fundament heeft dese Catholijck, om dat Placcaet soo seer te wederspreecken, aenghesien hy hier selfs der hoogher Overicheyt eene raedt aenwijst, waer door hy tsefde eensdeels schijnt te proberen? Want indien de Ouericheydt alle oeffeninghe van Predicatie ende Ceremonien verbiede mach, soo machse oock wel eene soorte, namelick de Papistische verbieden. Soose alle Schriftuerlicke boecken mach gebieden wech te doen, ende in hare handen te leveren: soo machse oock wel ordonneren gheen nieuwe boecken te drucken, dan met haer consent end' bewillinge. Indient haer vry staet te verbieden eenighe boecken inde scholen te leren, dan de clare H. Schrift: soo machse oock wel met goeder Conscientie ordene stellen op de Schoolmeesters, op dat niet allerley leere in, den Scholen gheleert werde.

Doorsoecker.

Maer in dat placcaet wert de gerefomeerde Religie alleen het hoofd op gehouden: daer ter contrarie na sijnen raedt alle Religien int generael even veel voordeels souden hebben, en d'eene niet meer gheoeffent soude mogen werden als d'andere.

Onderwijser.

Soo mocht hy dan seggen, dat de Overicheyt niet ghenoech dede, maer niet datse haer officie gheheel end' al te buyten ghinghe.

Doorsoecker.

Hy sal segghen datse d'oeffeninghe of van alle Religien behoort te verbieden, of van allen toe te laten, want anders de Secterijen ende partijschappen blijven souden. Doch ick sal u, indient u gelieft, het fundament verhalen, waer op dese sijnen raedt gefondeert is. *Men soude (seyt hy) de hooghe Ouericheyt moghen aengheven ende doen blycken, dat alle menschelicke schriften, glosen ende leeringen, vvat onreyns, eenighe dolingen ofte onvvegen in sich hebben, ende daer by oock te verstaen gheven, dat de H. Schriftuere vry is van alle sulx, ende die ontvvyfelick den vvech baent ter salicheyt.*

Onderwijser.

Aengaende dat fundament, daer van hebben wy hiervoor int langhe ghesproken, hoe vast dat het is. Want wat Overicheyt sal soo onverstandich ende so cleyn van oordeel zijn, datse haer

authoriteyt sal laten ghebruycken, om alle menschelicke schriften te verbieden, op soodanighe blaeuwe reden? aenghesien doch dese Catholijck selve bekent, dat vele goets hier ende daer inden Commentarien en glosen ghevonden mach werden: ende met waerheyt niet segghen can, dat de fauten, diemen daer inne vint, altydts sielmoordelick ofte verdoemelick sijn? hoe sal ick met vrijer consciencie (mocht een Overicheydt segghen) alle het goede, dat inden schriften van so vele heerlicke ende hoochbegaefde mannen te vinden is (waer voor men den Heere met rechte behoorde te dancken) verbieden, ende het volck van tghebruyck ende vrucht harer ghetrouwer ende godtsaligher arbeydt beroven, om eenich misverstant, datse hier ofte daer inne soudē moghen hebben?

Doorsoecker.

De Overicheyt soude geen onghelyck hebben, om sulcx te segghen. Oock mede laet ick my niet duncken, datter immermeer een Overicheyt gevonden is geweest, die int generael alle boecken vande Religie handelende, heeft verboden te lesen.

Onderwijser.

Gheensins: hoewel nochtans tot anderen tijden soowel Secten ende partijschappen inde Religie geweest sijn, als nu. Noch veel weynigher is het yemant tot eenigher tijdt inden sin ghecome, alle mondelicke verclaringhe ende applicatie van Godts Woordt teverbieden. Want indien ick Cornhert vraechde, of hyt wel moghelick houdt, dat Godts Woordt van eenighen menschen recht ghepredickt, ende tot leeringhe, vermaninge, bestraffinge en vertroostinge gebruyckt soude werden: wat soude hy segghen?

Doorsoecker.

Hy moet bekennen, Ja.

Onderwijser.

Hoe soude dan een Overicheyt het predicken, sonder eenich onderschept ofte exceptie mogen verbieden? Soudese niet alsoo Godts ordonnantie wederstaen, dewelcke gewilt heeft, dat door den dienst der menschen sijn Woordt gepredickt, ende sijn Kercke door tselve getimmert soude werden?³⁶ Paulus vermaent Timotheum, segghende, Predickt het Woordt, houdt aen tijdelick ende ontijdelick, straft, dreycht, vermaent met alle sachtmoedichept end' leeringe.³⁷ Item: Tghene ghy van my gehoort hebt door vele getuyghen, dat beveelt ghetrouwe luyden, die bequaem sijn om andere te leeren.³⁸ Dit soudese moeten afdoen, wanneerse deses Schrijvers raedt wilde volghen.

Doorsoecker.

Ende of hy Neen seyde op uwe vraghe, soo soude hy hem selven doch evenwel int garen brenghe: Want alsoo moette hy seggen, dat sedert den tijdt der Apostelen (die door inghevinge des H. Geests geleert hebben) noch Timotheus noch Titus noch andere het Woort der waerheydt onvervalscht hebben connen predicken ende wtlegghen: twelcke veel te ongherijmt ware.

Onderwijser.

Ghy besluit wel: Want waeromme soude Paulus seggen, dat sommige opt fundament van hem geleyt gout, silver, ende costelicke gesteenten timmerden, indien sy de Schrift niet recht wtleyden?³⁹ Waeromme soude hy oock segghen, dat de gantsche Schrift van Godt ingegeven, oorbaerlick is tot leeringhe, tot straffinghe, tot verbeteringhe, tot onderwijsinghe, die inder rechtveerdicheydt is: op dat de mensche Godts geheel sy, tot alle goede wercken volmaecktelick onderwesen? Met welcken woorden hy immers te kennen gheeft, dat de Schriftuere van Timotheo ende anderen tot onderwijsinghe der Kercke recht wtgheleydt conde werden; Of indien dese Schrijver Timotheum, Titum ende diergelijcke wtghenomen wil hebben: soo sal hy ons moeten seggen, tot wat tijdt het opgehouden heeft, datmen de Schriftuere oprechtelick heeft conne wtleggen.

Doorsoecker.

Hy sal ontwijfelick wel bekennen, dat de Schrift alsooch profijtelick is tot tgene, daerse Paulus toe seyde van Godt ingegeven te zyn; Want andersins soudese niet behoeven den volcke voorghelesen te werden.

Onderwijser.

Hoe is sy dan nu profijtelick?

Doorsoecker.

³⁶ Thes. 4. 11. 12.

³⁷ Timo. 4. 2.

³⁸ Timo. 2. 2.

³⁹ 1. Corin. 3. 1.

Also, dat een yghelick diese leest, of hoort lesen, deselve tot sijner onderwijsinghe, vermaninghe, bestraffinghe, etc. hem toe eygent.

Onderwijser.

Can dat oock wel geschieden, sonder de selve te verstaen?

Doorsoecker.

Hoe soude dat connen zijn? het verstandt moeder wesen.

Onderwijser.

Bekent ghy oock niet wel, datse d'eene beter verstaet dan d'andere, ende datse niet alle inde wetenschap derselve even wel besocht ende doordreven sijn!

Doorsoecker.

Dat moet ich bekennen: Want de gaven Godts sijn verscheyden, gelijk de daghelicxe experientie leert. Het verstandt ende begrip is in allen niet even groot: een yghelijck heeft oock de gave of bequaemheyt niet, om tghene hy verstaet, met bevallicheydt wt te spreken.

Onderwijser.

Waer toe dient nu dese verscheydenheyt der gaven anders, dan tot nutticheydt, ghelijck Paulus seydt:⁴⁰ te weten op dat d'een door des anders gaven ghestichtet soude moghen werden? Indien dan de H. Schriftuere bequaem is, op datse een yghelick hem toe eyghene tot sijner leeringe ende onderwijsinghe, soo salse oock wel bequaem wesen om die tot onderwijsinghe van anderen te gebruycken, ende wt te leggen.⁴¹ Daeromme vermaent Paulus, self de gemeyne Christenen, datse het Woort Christi rijckelick onder haerlyuden laten wonen met aller wijsheyt, leerende en vermanende malcanderen. Ende Petrus,⁴² Datse malcanderen dienen, een ygelick na dat hy gave ontfangen heeft, als goede dispensiers der menigherley ghenade Godts: Soo yemandt spreeckt, dat hy spreke als Godts Woordt. Dit moeste de Overicheydt verbieden, indiense na den raedt deses Schrijvers te werck soude willen gaen: ende alsoo soude haer verbodt strijden teghen het gebot Godts ende den regel der liefde selve.

Doorsoecker.

Nochtans plachtmen (na Cornherts leggen) *int oude ende nieuve Testament den claeren text der H. Schriftuere te lesen, sonder eene sillabe toe of af te doen*, om twelcke te bewijsen hy vele passagien der Schriftuere aenwijst.

Onderwijser.

Dat is het tweede fundament, daer sijn raedt op steunt: Maer hebt ghy die passagien inden Bibel nagesocht?

Doorsoecker.

Ja ick, ende hebse vast alle ghevonden in haer aengheteekende plaetsen.

Onderwijser.

Maer vint ghy wel in eenich van dien, dat noch inde Prophetische, noch inde Apostolische Kercke eenighe wtlegginge des texts der Schriftuere oyt gheschiet is?

Doorsoecker.

Neen ick, maer ick vinder alleen, dat inden ouden Testamente de wet des Heeren, oock mede de Prophetien, den volcke sijn voorgelesen gheweest: ende dat inden nieuwen Testamente Paulus eenighe sijne Brieven heeft bevolen opentlick te lesen.

Onderwijser.

Wat dienen dan die passagien te propooste? Want niemandt van ons heeft oyt daer aen ghetwijfelt, datmen den text der Schriftuere, soo te huys als inder Kercke, behoort te lesen. Het is u immers wel kennelick, dat onse Predicanten den text der Schriftuere vanden predickstoel voorlesen, om wt te leggen, dat oock meest allesins voor de Predicatie eenighe Capittelen wt den ouden ofte nieuwen Testamente den volcke voorghelesen werden: op dat ick swijghe dat de Schriftuere daghelicx vanden vromen in haren huysen gelesen wert. Maer laet ons Cornhert bewijse, dat het inde Kercke Gods niet gebruyckelick gheweelt is wtlegghinghe van Godts heylighe Woordt te doen, waer van wy het contrarie so claerlick bevinden.

Doorsoecker.

Dat soude ick gaerne van u hooren.

Onderwijser.

Ten bedarf schier gheen bewijs by den genen die yet belesen sijn.⁴³ Wy hebben by Lucam, dat

⁴⁰ 1. Corin. 12. 7.

⁴¹ Colos. 3. 16.

⁴² Pet. 4. 10.

⁴³ Actor. 4. 16. 17.

Christus op den Sabbath comende inde Synagoge der Joden, een plaetse wt Jesaia den Propheet ghelesen, ende daerna wtgheleyt heeft: waer inne hy ongetwijfeldt niet nieus aenrechtete, maer volchde de ordonnantie der Jootscher Kercke: gelijk ons de selfde Evangelist in sijn andere boeck vertelt,⁴⁴ dat Paulus met Barnaba te Antiochien inde Synagoge ghegaen zijnde, na het lesen der Wet ende der Propheten, een vermaninghe tot den volcke door begheerte der Oversten ghedaen heeft, inde welcke hy de Schriftuere op Christum wtleyde, niet simpelick blijvende by de woorden des texts. Volghens dien vermaent Paulus Timotheum en Titum in zijne brieven,⁴⁵ niet alleen datse selve het woort der waerheyt appliceren ende toe eyghenen tot onderwijsinge der Ghemeynte, end' vermaninge van allerley staten van menschen (twelcke sonder wtlegginge niet heeft connen geschieden).⁴⁶ Marr oock datse in allen steden Oudsten ofte leeraers stellen, die aen het getrouwe Woort, dat na der leere is, vast houden; op dat sy machtich sijn oock te vermanen door de ghesonde leere, ende de ghene die tegenstaen te overwinnen: by twelcke noodtsaekelick wtlegghinghe der Schrift heeft moeten sijn, welcke Schrift de Wederspreekers soo wel na den text wisten voort te brengen, als de ghetrouve leeraers. Ende alsoo is inde Christelicke Ghemeynte voorts altijds tghebruyck gheweest, om de Schrift wt te legghen, ghelijck inde Kerckelicke historien te sien is.

Doorsoecker.

Die ghetuyghenissen ende redenen sijn claer, ende hy waere, mijns oordeels, vele te onbeschaempt, diese soude willen wedersprecken. Want oock behalven datte: aengesien na Cornherts gevoelen dit het rechte middel ware om de Secten te minderen, datmen alleen den bloten text der Schriftuere laese: soo mochten hem vraghen, van waer dan de Secten ende heresien ten tijden der Apostelen selfs gecomen sijn, indienmen doe niet dan den claren text gelesen heft? Doch ick dencke niet, dat de man dit heeft willen segghen.

Onderwijser.

Soo moeste hy oock andere fundamenten legghen, om sijnen raedt daer op te gronden: Want het een ander dinck is, datmen ten tijden der Propheten end' Apostelen, so dickwils als men de H. Schrift las, niet eene sillabe daer toe ofte afgedaen heeft, int lesen, twelcke men oock nu niet doet: Ende een ander, dat men na het lesen der Schrift, niet eene sillabe tot wtlegghinghe van dien (sonder de substantie des Texts te minderen ofte te buyghen) daer by ghevoecht soude hebben: twelcke wy ontkennen geschiet te sijn. Doch laet ons nu ten derden de vruchten examineren, die na deses Catholijcx seggen wt het bloote lesen der Schrift comen souden.

Doorsoecker.

Daer mede (seydt hy) vware allen valschen Leeraren ende Predicanten de mondt gefloten, het bitter schelden ende lasteren vvech ghenomen, ende het voetsel van alle partyschappen vvtgheroyt ende ontvortelt.

Onderwijser.

Maer daer mede soude doch den rechten Leeraren ende getrouwen Predicanten de mont gesloten, alle goede vermaningen, bestraffinghen, vertroostinghen ende onderwijsinghen wech genomen, ende het voetsel ofte wasdom in kennisse ende geloove verhindert werden.

Doorsoecker.

Het eene moestmen om t'anders wille ontbeeren.

Onderwijser.

Alsmen dien wech in wil, so mochtmen oock het spreekende ende ghebruyck der tonghe den menschen geheel end' al verbieden: want daer mede niet alleen alle valsche leeringhen, maer oock alle andere quaden, die vande tonghe comen, welke de Apostel Jacobus eensdeels verhaelt, verhindert soude werden.⁴⁷

Doorsoecker.

Maer de selfde Apostel seydt, dat wy door de tonghe Godt ende den Vader loven, twelcke goet is, ende niet verboden behoort te werden.

Onderwijser.

Dat is oock min segghen. Daeromme soo weynich redens als men heeft om het spreken te verbieden, van weghen des misbruyck der tonge: Soo weynich redens heeftmen oock, om alle onderrichtinghe ende vermaninghe die inde wtlegghinghe der Schrift geschiet, wech te nemen, om des misbruycks der valscher wtlegghinghe, ende der bittere onbehoorlicke lasteringen wille:

⁴⁴ Actor. 13. 15.

⁴⁵ Timo. 4. 13.

⁴⁶ 2. Timo. 2. ; Tit. 1. 5. 9. ende 2. 1. 2.

⁴⁷ Jacob. 3. 5.

Maer men moeste alleen raedt soecken, om het misbruyck wech te doen, ende de vervalschinghe der Schrift te weeren.

Doorsoecker.

Hy seyt voort, dat door dit middel *terstonde van selfs alle Secten van Papisterie, Lutherye, Caluinsterye ende Dooperye verdvynen soude: vvant (seyt hy) elcx Secte ofte Ghemeynte beftaet op de wtlegghinge der Schriftueren, van d'Authour der selver Ghemeynten. vvelx interpretatie ophoudende doort navolgen van den text selve, soude oock sulcke secte ophouden, &c.*

Onderwijser.

By de Calvinisterije verstaet hy ontwijfelick de Religie, diemen noemt de gereformeerde, welcke in desen lande openbaerlick, als oock in Switserlandt, Enghelandt, Schotlandt, Vrancrijk ende andere plaetse geoeffent wert, waer toe ich my oock door Godts genade bekenne. Doch niemant sal met waerheyt seggen, dat wy ons immermeer Calviniste genoemt hebben, maer dien naem hebben ons onse misgunstighen ghegheven, om ons inden haet te brenghen, twelcke wy niet beteren connen, die niet in Calvini maer in Christi naem gedoopt sijn, hebben oock noyt in eenigher menschen leeringen gesworen, maer houden ons alleen aen de Schriften der Propheten end' Apostelen, ende ghebruycken sulcke wtlegghingen, die met den eenhellighen regel ende grondt des Woorts Godts over een comen, tsy datse van Calvino of anderen leeraren gedaen werden: Daeromme het onwarachtich is, dat onse Ghemeynte op d'interpretatie der Schriftuere door Calvinum gedaen, gefondeert soude sijn.

Doorsoecker.

Die belijdenisse hoore ick gerne, waervan ghy oock hier boven int generael wat aengeroot hebt.

Onderwijser.

Dat's waer. Maer laet ons doch gaen ondersoecken, hoe warachtich het is, dat hy hier seyt vant verdwijnen aller Secten. Sijn argument is ditte: Elcx Secte ofte Gemeente bestaet op de wtlegghinge der Schriftuere van d'Authour der selver Gemeenten: Nu soude door dit middel of nieuwe Interim alle wtlegghinge der Schriftuere ophouden: so souden dan oock alle Secten daer door verdwijnen end' ophouden. Maer wie siet niet, dat wel de wtlegghinge, die van een yghelick Leeraer in sijner Ghemeynte plach te geschieden, door sulck een Placcaet soude cesseren, maer dat ewel het verstandt, twelcke een yghelick, volgende sijn Secte, op de Schriftuere heeft, blijven soude? De oeffeninge der Roomscher Catholicke Religie is hier in Hollandt wech gheadaen, ende alsoo houdt op de wtlegghinge der Schriftuere, daer hare Secte op staet: maer daeromme latender geen Roomsche Catholijcke te sijn, die haer noch aende valsche leere des Pausdoms houden, de verstorven heylighen aenbidden, verdiensten in haer wercken stellen, de Misse voor goet bekennen, etc. Alsoo soudt oock wesen met andere Secten. Ende wanneer den onsen het predicken verboden ware, soo souden wy evenwel by ons gevoelen ende bekentnisse blijven, hoe can dan Cornhert seggen, dat alle Secten terstondt door dit Interim verdwijnen souden?

Doorsoecker.

Maer ghy merckt niet, dat hy twee dingen stelt: het ophouden der wtlegghinge der H. Schriftuere, ende *het ghelooven ende navolgen vande Euangelische leere, so datse met der vvaerheyte alle Evangelische heeten sullen.*

Onderwijser.

Daerinne mercken ich noch meer de onghegronde speculatiën deses Catholücken. Hy weet wel, dat elcke Secte haer beroemt de Evangelische leere te gelooven ende na te volgen, ende willen alle Evangelische ghehaemt wesen. Maer sijne daeromme Evangelische? Hy moet bekennen, Neen. Waeromme anders, dan overmidts sy valsche opinien teghen den gront des Evangelij drijven. Even soo weynich souden sijt met der waerheydt gheheeten mogen werden, al waert datse alle gader niet anders hoorden end' lasen dan den blooten text des Evangelij, ten ware datse met eenen het Evangelium recht verstonden, sonder eenige verderffelicke opinien by haer selven te voeden: waer toe al wat anders van noode sijn soude, dan een bloot lesen des texts.

Doorsoecker.

Ghy hebt dat wel aenghemerckt: Want alsoo een yghelick sijn eyghen opinie tot het ghehoor des texts brengen souden, ende tselfde te beletten der hooghe Overicheyt soo onmogelick ware, alst haer misschien licht wesen soude de wtlegghinge der Schriftuere te verbieden: soo volcht dat door dit Interim noch seer langsaem de menschen tot Evangelischen gemaecht souden werden.

Onderwijser.

Sal niet dit de intentie sijn van den ghenen die tot het lesen der Schriftuere comen sullen, datse den sin ende wille Godts mogen verstaen?

Doorsoecker.

Ja het: want wat soudese anders daer mede voor hebben?

Onderwijser.

Neemt nu, dat een Wederdooper sijn Predicanten verlatende, hem tot het ghehoor des blooten texts begave: sal hy, wannermen hem (by exempel) voorleest den sproeck 1. Corint. 15. 47: De eerste mench vander aerden aerdsch, de tweede mensch is de Heere vanden hemel: den selve bet verstaen, dan hy te voren dede?

Doorsoecker .

Hoe sal hy connen sonder wtlegghinghe?

Onderwijser.

Soo sal hy immers hier door in sijn dwalinge, beroerende de menschwerdinge Christi, meer ghesterckt, dan daer wt gheholpen werden, als hy de woorden des texts hoort over een stemmen met sijn ghevoelen.

Doorsoecker.

Maer hy sal d'andere texten mede hooren lesen, die tot verclaringhe van desen dienen.

Onderwijser.

Die sal hy soo weynich verstaen, als d'andere, ende alsoo sal hy in ongherustheyt tusschen beyden blijven hanghen.

Doorsoecker.

Dat's een groote quellage.

Onderwijser.

Behalven nu datter gheen middel wesen sal, om vande oude dolingen verlost te werden, soo sullen de menschen noch in verscheyden nieuwe dolinghen vallen, want elck sal de Schrift willen verstaen, soo't hem best dunckt, ende daer door sullen wy voor eene dwalinghe, hondert hebben.

Doorsoecker.

Mæer elck moeste sijn verstant ende opinie by hem selven houden, sonder die te openbaren, op dat de andere daer door niet verleydt, noch oorsaecke van partijschap gegeven soude werden.

Onderwijser.

Waer dat ghenoech? Soude niet evenwel die selve mensch, die alsoo door een sielmoordelicke dolinghe (gelijckse dese Schrijver selfs noemt) verleydt ware, vant eeuwighe leven wtghesloten sijn? Waer blijft dan die remedie om den heylsamen rechte wech te gaen, welcke desen Schrijver beloefde?

Doorsoecker.

Ick can die remedie noch niet sien.

Onderwijser.

Gaet nu henen, ende brenght op dese belofte uwe boecken in handen vanden Officier.

Doorsoecker.

Dat soude ick niet connen doen, of ick moester meer profijts in sien, dan ick tot noch toe ghesien hebbe: niettegenstaende dat dese Catholijck seyt, *dat de Ouericheyt de sevlve boecken tot elcx nut bevaren soude, omme die namaels elck haer meester vveder te gheven.*

Onderwijser.

Maer wat seydt hy meer? *Of anders daer met te doen, soo by de Overicheyt nuttelix te zyn besloten soude vverden.*

Doorsoecker.

Wat soude dat moghen zijn?

Onderwijser.

Datse alle met den anderen (muecht ghy wel dencken) int vier geworpen of den schieteren end' wormen tot een spijsse ghelaten souden werden. Want, ghelijck ghy boven ghehoort hebt, het waere onmoghelick (na deses Schrijvers eyghen gronden) datde geleerden in een gheuoelen souden connen accorderen van een eenighe rechte leere, diemen ghehouden waer te volghen. Ende of sy al in eene leere ende interpretatie der Schriftuer over een stemden, soo soude die iuijst niet in als accorderen met de leere ende interpretatie der Roomsche Doctoren of der ghener die men Martinisten of Mennonisten noemt, of der onsen: Maer het soude onghetwijfelt na deses Schrijvers gevoelen, een leere zijn, die van alle leeringhen wat verkiesen ende wat verwerpen soude, ende over sulcx moesten evenwel de boecken van alle wtlegghers der Schrift, als inhoudende eenighe sielmoordelicke dolingen, den volcke onthouden werden.

Doorsoecker.

Dat heeft hy hem wel gewacht te schrijven. Daer en tusschen om de menschen te williger te maken tot het overleveren harer boecken, soo brenght hy voort t'exempel der gheloovigen Ephesien, de welcke hare boecken van ijdele consten handelende, bp een brachten, ende

verbrandense voor hen allen:⁴⁸ niet teghenstaende de waerde van dien was, vijftich duysent silvere penningen: twelck wel wat meer was, dan de boecken inde bewaringhe der Overicheyt over te gheven.

Onderwijser.

Die boecken waren alle tsamen ongetwijfelt quaedt end' schadelick: Maer onder dese boecken soudender vele goet ende seer profijtelick zijn, als inhoudende een grondighe verclaringhe der H. Schriftuere, ende een bequame applicatie der selve tot elcx stichtinghe.

Doorsoecker.

Dat bekenne ich mede. Ende nochtans seyt dese Schrijver, dat het volghen sijns raedts niet anders ware, dan *alle modderighe cisternen toe sluyten, ende niemant toelaten eenich ander vwater te gebruycken, dan vvt den louteren vloeyende fonteyne selve*: waerinne het volck geen onghelijck gheschieden soude.

Onderwijser.

Alleens of daer gheen menschelicke schriften en wtlegghingen waren, die de conduyten van die loutere fonteyne openen, verscheyden clare rivierkens wt de selve leyden, en een yeghelick na sijn behoef des heylsamen waters met leeren, vermanen, vertroosten end' wederleggen deelachtich maken: Twelck de Apostel noemt, het Woordt der waerheyt recht deelen.⁴⁹ Maer of men al niet anders toeliet te lesen, dan den text der Schriftuere: soudt ghy dan noch wel borghe daer voor willen werden, dat by niemant eenich ander water plaetse hebben soude, dan de suyvere sprinck born der Schriftuere? Want aengesien veler menschen verstant modderich ende slijmich is, soo soude immers terstont dat suyvere water vuyl gemaect werden, ende sulcken menschen tot een schaedelick fenijn ghedijen.

Doorsoecker.

Wat can ick segghen? Ick sie hoe langher hoe min bescheyts inden raedt van desen middelaer. Niet te min, hy schijnt selfs weynich moedts te hebben datmen de Overicheyt tot sulck een verbodt te doen soude moghen brenghen. Daeromme hy ten minsten *elcken van de Ghemeynten* voor sijn hoofd tselfde raedt *int vverck te brenghen*, om namelick niet anders thys te lesen dan den texts der Schriftuere, twelck hy *gheen svvaricheyt altoos seyt in te hebben*.

Onderwijser.

Waeromme schijnt hy weynich moets tot de Overicheyt te hebben?

Doorsoecker.

Hy voert de Secten in segghende, Dewijle alle Overicheyt d'eene of d'ander Religie toeghedaen is, ende haer Religie, indien sy godtvruchtich is, haer opperste goet is, dat het niet gelooffelick sy, datse haer selve dat goedt door dit middel soude laten beneme. *Want elck sijn leere ontbeeren moste, soo dit Interim voortganck hadde, ende dat soo lange tselfde geduerde*: Twelcke by Catholijck bekent also te zijn.

Onderwijser.

Maer heeft elck een vande Ghemeenten niet soo wel een Religie, die hy voor sijn opperste goet houdt, ende gheensins soude begheeren te missen, als die vander Overicheyt? Immers die godtsalich sijn, sullen de ordinaris middelen van Predicatie ende ondersoekinghe der goeden Schriftuerlicken boecken, niet begeren te verlaten: Die niet godtlalich sijn, sullen oock na het lesen des blooten texts niet vraghen.

Doorsoecker.

Altijds staet *elcken van den Ghemeynten dit vry, ende daer vvaert nut*.

Onderwijser.

Dat sijt onuerhindert moghen doen, is ongetwijfelt: Maer dat het nut ware, daeraen twijfele ick seer, ia ick seggher plat neen toe. Want gelijk het den Moorman nut was de goede wtlegghinghe Philippi te hooren,⁵⁰ sonder welcke hy niet verstont dat hy las: Alsoo ist nach op de huydigen dach profijtelick eenighe goede wtlegginge op de Schrift te hebben, ende eenighe vermaen boexkens tot deuchde wt de H. Schrift ghetrocken, binnens hups te lesen, op dat een huysvader tot nutticheyt sijner kinderen end' familie Godts Woort wete te appliceren ende toe te eygenen. Ende voor waer, wat huysvader soude hem selven verbinden willen, int vermanen sijner kinderen niet anders dan als wt een rolleken (soo men seyt) een hoop sproecken der Schrift voor te leesen of te legghen, sonder eenighe verclaringhe ofte applicatie te doen, na dat het de noodt ende ghelegghentheyt vereyschende is? Ist nu nut dat een huysvader sijnen kinderen de thien

⁴⁸ Actor. 19. 19

⁴⁹ Tim. 2. 15.

⁵⁰ Actor. 8. 31.

geboden (by exempel) wtlegghe, ende tot haer behoef te passe brenghe, volghende het vermaen Pauli: Ghy vaders, voedt uwe kinderen op door de leere ende vermaningge des Heeren.⁵¹ Waeromme salt niet nut zijn, eenighe wtlegghinge te lesen op de thien gheboden, ende alsoo voorts op andere stucken der H. Schriftuere meer? Wat nu de nutticheyt vant hooren der Predicatie aengaet: ende hoe vele het schadet, datmen hem daer van onthout: is onlanx van den onsen aangewesen in een boecxken, ghenaeamt, *Teghenbericht op eenen Sentbrief &c*: ende is niet van noode hier te verhalen.

Doorsoecker.

T'is waer, ick hebt gelesen. Doch dese Catholijck doet den Romanist hier noch eenighe andere swaricheden voorwerpen: *Of namelick de Schriftuere claer genoeg is, dan niet. Item, hoemen de Schriftuere vruchtbaerlick ende veylichlick sal moghen lesen: met der ghelycken meer andere.*

Onderwijser.

Wat bericht hy daer op?

Doorsoecker.

Hy seyt dat hy willich is, daer af oock breeder te handelen: maer stelt het wt tot op een ander tijdt: Dan machmen besien wat hy daer van segghen sal.

Onderwijser.

Dat is waer: Hier en tusschen neemt mijn onderwijs ten besten: ende denckt het vrij noch breeder na.

Doorsoecker.

Ick moedt bekennen dat ghy my voldaan hebt: De heere wils u loonen, ende ons gheven dat wy meer ende meer tot kennisse sijner waerheyt moghen comen, Amen.

F I N I S.

⁵¹ Ephes. 6. 4.